

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ & ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ : ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η Ποινική Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος
μέσω του Ενωσιακού Δικαίου

Criminal protection of The Marine Environment
Under EU Law

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κλέαρχος Α. Μαυριλάκος
(AM 1221M073)

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Όλγα Τσόλκα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Νικόλαος Λίβος, Επίκουρος καθηγητής Νομικής ΕΚΠΑ

Ιωάννα Αναστασοπούλου, Διδάκτωρ Νομικής, Ειδική Επιστήμων ΕΚΠΑ

Copyright © Κλέαρχος Μαυριλάκος, 2022

© Klearchos Mavrilakos, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

Περιεχόμενα

Περίληψη	σελ. 7-8
Abstract	σελ. 9-10
Εισαγωγή	
I. Οι πρώτες προσπάθειες για την προστασία του Περιβάλλοντος μέσω του Ποινικού Δικαίου στην ΕΕ	σελ. 11-13
II. Η εξέλιξη της ποινικής αρμοδιότητας των ΕΚ/ΕΕ στο πεδίο της περιβαλλοντικής προστασίας	σελ. 13-15
Κεφάλαιο 1: Η Οδηγία 2005/35/ΕΚ (όπως τροποποιήθηκε από την Οδ. 2009/123/ΕΚ) και ο ελληνικός νόμος ενσωμάτωσης (Ν. 4037/2012)	
I. Η Αναγκαιότητα θέσπισης της Οδηγίας 2005/35/ΕΚ	σελ. 16
II. Η αρμοδιότητα των ΕΚ/ΕΕ μέσα από τη νομολογία του ΔΕΚ/ΔΕΕ	σελ. 17
1. Το ζήτημα της ποινικής αρμοδιότητας των ΕΚ/ΕΕ	σελ. 17
1.1. Υπόθεση C-176/03	σελ. 18
1.2. Υπόθεση C-440/05	σελ. 18
2. Η ένταξη των διεθνών κανόνων στην ενωσιακή έννομη τάξη	σελ. 18
2.1. Υπόθεση C-308/06 (Intertanko)	σελ. 18-20
2.2. Υπόθεση C-15/17 (Bosporus Queen)	σελ. 20-21
III. Πεδίο εφαρμογής και εξαιρέσεις	σελ. 21-23
IV. Οι λόγοι άρσης του αδικού	σελ. 23-24
V. Η ποινική τυποποίηση της θαλάσσιας Ρύπανσης από πλοία	σελ. 24
1. Προστατευόμενο Αγαθό	σελ. 24
2. Βασικό και Ιδιώνυμο Έγκλημα	σελ. 25
3. Η Διακεκριμένη μορφή της εγκληματικής συμπεριφοράς	σελ. 26-27
VI. Η υποκειμενική υπόσταση της θαλάσσιας ρύπανσης από πλοίο	σελ. 27

1. Η Θέση του ΔΕΚ αναφορικά με την έννοια της αμέλειας (Υπόθεση C-308/06)	σελ. 27-28
2. Η υποκειμενική υπόσταση της θαλάσσιας ρύπανσης από πλοίο στον Ν 4037/2012	σελ. 29
VII. Ζητήματα Συμμετοχής	σελ. 30-31
VIII. Η περίπτωση της Έμπρακτης Μεταμέλειας	σελ. 31
IX. Ευθύνη των Νομικών Προσώπων	σελ. 31-33
X. Ζητήματα Συρροής	σελ. 33
XI. Δικονομική Αντιμετώπιση	σελ. 33-34
XII. Επίμετρο	σελ. 34-35
1. Αξιολόγηση του υφιστάμενου νομοθετικού- ρυθμιστικού πλαισίου	σελ. 35-36
2. Η Πρόταση Αναθεώρησης της Οδηγίας 2005/35/EK	σελ. 36
<i>Κεφάλαιο 2: Η Οδηγία 2008/99/EK σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου) και ο ελληνικός νόμος ενσωμάτωσης (Ν. 4042/2012)</i>	
I. Εισαγωγικά	σελ. 37
II. Το εφαρμοστικό πεδίο της Οδηγίας	σελ. 37-39
III. Η παράνομη δραστηριότητα της μεταφοράς αποβλήτων	σελ. 39-41
IV. Υποκειμενική Υπόσταση	σελ. 41
V. Προβλεπόμενες Κυρώσεις	σελ. 41-42
VI. Ευθύνη των νομικών προσώπων	σελ. 42-46
VII. Επίμετρο	σελ. 46-48
<i>Κεφάλαιο 3: Η Πρόταση Οδηγίας για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου και την αντικατάσταση της οδηγίας 2008/99/EK</i>	
I. Εισαγωγικά	σελ. 49
II. Η αναγκαιότητα της νέας Οδηγίας	σελ. 49 -52

III. Στόχοι της νέας Οδηγίας	σελ. 52-23
IV. Νομική βάση της Οδηγίας	σελ. 53-54
V. Προτεινόμενες διατάξεις	σελ.54
1. Αντικείμενο της Οδηγίας	σελ. 54-55
2. Πεδίο Εφαρμογής	σελ. 55-57
2.1. Η Προστασία του Θαλασσίου Περιβάλλοντος	σελ. 57-58
3. Υποκειμενική Υπόσταση	σελ. 58
4. Ευθύνη φυσικών προσώπων	σελ. 59
5. Ευθύνη νομικών προσώπων	σελ. 60
VI. Επίμετρο	σελ.60-62
<i>Επίλογος</i>	σελ. 63-64
<i>Βιβλιογραφία</i>	σελ. 65-68

Περίληψη

Η παρούσα Διπλωματική θέτει ως αντικείμενο της ερευνάς της, την ποινική προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος μέσω του ενωσιακού δικαίου.

Η περιβαλλοντική προστασία αποτελεί τη μεγαλύτερη ίσως πρόκληση της εποχής μας. Ως απότοκο της τεχνολογικής και βιομηχανικής εξέλιξης, οι προσβολές σε βάρος του περιβάλλοντος ολοένα εντείνονται, σε σημείο που πέραν της χλωρίδας και πανίδας να απειλείται σοβαρά η ίδια η ανθρώπινη ζωή και υγεία. Ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η εγκληματικότητα που εκδηλώνεται σε βάρος του θαλάσσιου περιβάλλοντος, όχι μόνο λόγω της καθοριστικής του σημασίας για την ισορροπία του παγκόσμιου οικοσυστήματος, αλλά και επειδή το μεγαλύτερο μερίδιο της θαλάσσιας ρύπανσης οφείλεται στη δράση νομικών προσώπων, με σημαντικότερους ρυπαίνοντες τις μεγάλες πολυεθνικές πετρελαϊκές και ναυτιλιακές εταιρείες. Λόγω της σοβαρότητας της ανωτέρω εγκληματικότητας, αλλά και της διασυνοριακής διάστασης της, καθοριστική κρίνεται η παρέμβαση του ενωσιακού νομοθέτη, καθώς αυτή δεν δύναται να αντιμετωπισθεί αποτελεσματικά μόνο από τα κράτη-μέλη.

Ερευνητικός στόχος της παρούσας είναι η συγκριτική παρουσίαση των σημαντικότερων ενωσιακών νομοθετημάτων στον τομέα της ποινικής προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος, με την παράλληλη αξιολόγηση της εφαρμογής τους τόσο σε ενωσιακό, όσο και σε εθνικό επίπεδο μέσω των αντίστοιχων νόμων ενσωμάτωσης των περιβαλλοντικών Οδηγιών. Για το λόγο αυτό, οι διατάξεις των σχετικών Οδηγιών (2005/35/EK, 2008/99/EK) αξιολογούνται σε αντιδιαστολή με τους ελληνικούς εφαρμοστικούς νόμους (Ν. 4037/2012, Ν. 4042/2012), λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις θεμελιώδεις διακαίικες αρχές της Ένωσης, όπως καθορίζονται βάσει των Συνθηκών της και διαμορφώθηκαν νομολογιακά.

Τέλος, η μελέτη δεν περιορίζεται μόνο στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο αλλά επεκτείνεται και στην αξιολόγηση των νέων νομοθετικών πρωτοβουλιών την ένωσης, επιχειρώντας να προσεγγίσει τις διατάξεις της υπό πρόταση Οδηγίας για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου και την αντικατάσταση της οδηγίας 2008/99/EK (δεδομένου πως τη στιγμή της συγγραφής της δεν υπάρχει δημοσιευμένη επίσημη απόδοσή της στην ελληνική). Στο εφαρμοστικό της πεδίο εντάσσονται και οι παράνομες δραστηριότητες σε βάρος του θαλασσίου περιβάλλοντος, που ρυθμίζονται κατά τις διατάξεις της Οδηγίας 2005/35/EK (όπως τροποποιήθηκε από την 2009/123/EK). Έτσι αποσκοπεί να συνεισφέρει σημαντικά στους στόχους της, με την κοινολόγησή της στην επιστημονική κοινότητα, δεδομένων μάλιστα και των ελάχιστων και αποσπασματικών σχετικών αναφορών στην βιβλιογραφία.

Επισημαίνεται πως τη στιγμή της συγγραφής της παρούσας, η σχετική νομοθετική διαδικασία βρίσκεται στο πρώιμο στάδιο της πρώτης ανάγνωσης στο

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο (συζητήσεις εντός Συμβουλίου και στα προπαρασκευαστικά του όργανα).

Λέξεις-Κλειδιά: Ενωσιακό Περιβαλλοντικό Ποινικό Δίκαιο, Θαλάσσια Ρύπανση, Περιβαλλοντικές Οδηγίες, Περιβαλλοντική Ποινική Ευθύνη

Abstract

The purpose of this thesis is to examine the criminal protection of the marine environment under European Union law.

Protection of the environment is one of the most significant challenges of our time. Due to technological and industrial development, environmental pollution and damage are intensifying to the extent that not only fauna and flora but also human life and health are in great danger. This thesis revealed that the criminal activity that is modelled against the marine environment is of immense importance, not only due to its determining factor for the balance of the global ecosystem but also because the greatest quota of marine pollution is caused by legal persons; among them, the major polluters are the multinational oil and shipping companies. Due to the prominence of the aforementioned criminal activity and its cross-border dimensions, the European Union legislator's interference is deemed crucial since the criminal activity cannot be effectively confronted by the Member States alone.

Furthermore, this thesis seeks to investigate the comparative presentation of the most significant European Union statutes governing the criminal law protection of the marine environment, as well as to perform a parallel evaluation of their application, both at the EU and national level, by reviewing the transposition into Greek legislation of environmental Directives. For this purpose, an attempt was made for the provisions of the related Directives (2005/35/EC, 2008/99/EC) to be examined in comparison with the Greek laws of implementation (Law N° 4037/2012, Law N° 4042/2012), taking into consideration the fundamental Legal Principles of the European Union as defined by its Treaties and developed by the case-law.

Finally, this research is not only confined to the current legislative framework; it is also expanded on the appraisal of the new legislative initiatives of the European Union by attempting to approach the proposed Directive on the protection of the environment through criminal law and the replacement of the Directive 2008/99/EC. Furthermore, the transposition of Directive 2005/35/EC (as amended by 2009/123/EC) to the new legislative framework is included in the research field. In light of the scarcity and fragmentation of the existing bibliography, this study aims to contribute to its goals via its disclosure to the scientific community.

At the time this study is being conducted, the pertinent legislative process is in the very early stages of the first reading at the European Parliament and the Council (discussions within the Council and its preparatory bodies).

Keywords: EU Environmental Criminal Law, Marine Pollution, Environmental Directives, Environmental Criminal Liability

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Οι πρώτες προσπάθειες για την προστασία του Περιβάλλοντος μέσω του Ποινικού Δικαίου στην ΕΕ

1. Το ενδιαφέρον της ΕΕ για την προστασία του περιβάλλοντος εν γένει και επακόλουθα το θαλάσσιο περιβάλλον που αποτελεί και το αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής, εντοπίζεται ήδη από τη δεκαετία του '70¹. Πρώτο σημαντικό νομοθετικό σταθμό αποτελεί η **Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1986 (ΕΕΠ)**², με την οποία η προστασία του περιβάλλοντος εισήχθη για πρώτη φορά στο πρωτογενές τότε κοινοτικό δίκαιο (**άρθρα 130Π έως 130Σ ΕΕΠ**). Ακολούθως, η προστασία του περιβάλλοντος αποτέλεσε πρωταρχική αξία και στόχο στην πορεία της ΕΕ³, όπως επιβεβαιώθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), αλλά και του Άμστερνταμ (1997).

Αναφορικά με την ποινική προστασία του περιβάλλοντος, σε επίπεδο πρωτογενούς δικαίου, εναρκτήριο βήμα της προσπάθειας υπήρξε η **Σύμβαση της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης στο Στρασβούργο το 1998** («Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law Strasbourg, 4.XI.1998») για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου, η οποία αποτελεί την πρώτη διεθνή σύμβαση που προβλέπει το αξιόποινο πράξεων που βλάπτουν ή είναι δυνητικά βλαπτικές προς το περιβάλλον⁴.

Στο προοίμιό της, η Σύμβαση αναφέρεται στην αναγκαιότητα ύπαρξης κοινής πολιτικής από τα κράτη - μέλη για την προστασία του περιβάλλοντος, κάτι που αποτέλεσε και το σημείο αναφοράς για την επακόλουθη εξέλιξη του ποινικού δικαίου του περιβάλλοντος στην ΕΕ.

Παρότι, βάσει του προοιμίου, η επιχειρούμενη παρέμβαση δια του ποινικού δικαίου αναγνωρίζεται ως «ultima ratio» και επομένως η προσφυγή στη ποινική

¹ Faure, M. (2017). The revolution in environmental criminal law in Europe. Virginia Environmental Law Journal, 35, 321.

² Επίσημη Εφημερίδα των ΕΚ L 169/ 29.06.1987

³ Faure, M. (2008). *The Continuing Story of Environmental Criminal Law in Europe after 23 October 2007*. European Energy and Environmental Law Review. 69.

⁴ Τσιφίδης, Π. (Νοέμβριος 2009). *Η Προστασία του Περιβάλλοντος μέσω του Ποινικού Δικαίου στην Ευρώπη και η επικείμενη προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας*. Διαθέσιμο στο: <https://nomosphysis.org.gr>

καταστολή έχει επικουρικό χαρακτήρα και περιορίζεται στις περιπτώσεις που η προστασία του περιβάλλοντος δεν είναι εφικτό να επιτευχθεί με άλλα μέσα, είναι εξαιρετικά σημαντική η επισήμανση της προσφορότητας και αποτελεσματικότητας του ποινικού δικαίου ως αποτρεπτικό μέσο των περιβαλλοντικών καταστροφών.

Επιπλέον, η θέσπιση ποινικής ευθύνης αποτελεί ένα σημαντικό αντικίνητρο προς τους εν δυνάμει ρυπαίνοντες. Ειδικότερα, στα **άρθρα 2 και 3** της Σύμβασης τυποποιούνται σοβαρά περιβαλλοντικά εγκλήματα που τιμωρούνται εφόσον τελούνται είτε με **πρόθεση** (κατά το άρθρο 2: «Intentional offences»), είτε από **αμέλεια**⁵ (άρθρο 3: «Negligent offences»). Βάσει της αιτιολογικής έκθεσης της Σύμβασης, η ποινικοποίηση της πρόκλησης βλάβης ή και της πρόκλησης κινδύνου στο περιβάλλον αλλά και επακόλουθα στην ανθρώπινη ζωή και υγεία (κατά τις διατάξεις των άρθρων 2 και 3), κρίθηκε ως αναγκαία, δεδομένης μάλιστα της έκτασης του φαινομένου στη σύγχρονη πραγματικότητα.

Κατά τις διατάξεις του **άρθρου 9** της Σύμβασης υφίσταται πρόβλεψη αναφορικά με την **ευθύνη των νομικών προσώπων**, ενώ επίσης προβλέπεται πως η ευθύνη του νομικού προσώπου υφίσταται παράλληλα με την ευθύνη των φυσικών προσώπων και δεν αποκλείει αυτή⁶. Επίσης κατά το ίδιο άρθρο προβλέπεται διαξευκτικά η δυνατότητα επιβολής είτε ποινικών είτε διοικητικών κυρώσεων στα στελέχη των νομικών προσώπων που ευθύνονται για τις παραβάσεις των άρθρων 2 και 3 της Σύμβασης. Ανεξάρτητα του ότι η Σύμβαση του Στρασβούργου για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου, έμεινα ουσιαστικά ανεφάρμοστη, καθώς δεν επικυρώθηκε από την πλειονότητα των συμβαλλόμενων μερών, υπήρξε σημείο αναφοράς για την μετέπειτα εξέλιξη του περιβαλλοντικού ποινικού δικαίου της Ένωσης.

Στη συνέχεια, η συζήτηση στο **ειδικό Ευρωπαϊκό συμβούλιο του Τάμπερε (1999)**, για τη δημιουργία ενός χώρου δικαιοσύνης - ασφάλειας και δικαιοσύνης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ανέδειξε εκ' νέου την αναγκαιότητα πρόβλεψης κοινών ορισμών, υποστάσεων και κυρώσεων για σοβαρά αδικήματα με διασυνοριακό χαρακτήρα, συμπεριλαμβανομένων των περιβαλλοντικών αδικημάτων. Έτσι, αναφορικά με τα

⁵ προβλέπεται η τιμώρηση μόνο για περιπτώσεις βαριάς αμέλειας και όχι ελαφράς (σύμφωνα με το αγγλοσαξωνικό πρότυπο)

⁶ κάτι ιδιαίτερα σημαντικό εν έτη 1998, καθότι στη πλειονότητα των ευρωπαϊκών κρατών δεν αναγνωριζόταν η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων

εγκλήματα με σοβαρό διασυνοριακό αντίκτυπο, όπως εκείνα που τελούνται σε βάρος του περιβάλλοντος, αναγνωρίστηκε η ανάγκη κοινής αποτελεσματικής αντιμετώπισης σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, μέσω της θέσπισης κοινών «**ελάχιστων κανόνων**» που θα ισχύουν στις εθνικές έννομες τάξεις και του κοινού καθορισμού των συστατικών στοιχείων της αξιόποινης πράξης και των επαπειλούμενων κυρώσεων.

II. Η εξέλιξη της ποινικής αρμοδιότητας των ΕΚ/ΕΕ στο πεδίο της περιβαλλοντικής προστασίας

Με τη **Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση** (ΣΕΕ)⁷ (Συνθήκη του Μάαστριχτ, 1993) αναγνωρίστηκε ρητά για πρώτη φορά η αρμοδιότητα δράσης της Ένωσης στο πεδίο του ποινικού δικαίου. Στην αρχική της μορφή, η συνεργασία του τρίτου πυλώνα⁸ μεταξύ των κρατών μελών προσμοιάζε με το διακυβερνητικό χαρακτήρα των διεθνών οργανισμών.

Παρότι με την **Συνθήκη του Άμστερνταμ** (ΣΕΕ-Α, 1999)⁹ διατηρήθηκε ο διακυβερνητικός χαρακτήρας της ανωτέρω αρμοδιότητας, υπήρξαν δυο σημαντικές διαφοροποιήσεις. Έτσι **α.** εισήχθη το νομικό μέσο **των αποφάσεων - πλαίσιο**¹⁰, που στην συνέχεια και επί περίπου μια δεκαετία, απετέλεσε το κύριο εργαλείο της Ένωσης για την εναρμόνιση των εθνικών ποινικών δικαίων των κρατών μελών με το ενωσιακό δίκαιο **και β.** ενισχύθηκε η αρχή της νομιμότητας μέσω του προσδιορισμού της ποινικής αρμοδιότητας και του αντικειμένου της (ορισμός της εγκληματικής δραστηριότητας και ποινές) και της χρήσης, αλλά και τον καθορισμό «ελάχιστων κανόνων» για τις αξιόποινες πράξεις¹¹.

Ύστερα από μακρόχρονες διαπραγματεύσεις, η **Συνθήκη της Λισσαβώνας** (2009)¹² επέφερε καίριες αλλαγές, εισάγοντας μια νέα εποχή για το ποινικό δίκαιο, που ήταν ήδη ενταγμένο στο ευρύτερο πλαίσιο του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης. Ως συνακόλουθο της κατάργησης των πυλώνων και της ενίσχυσης των υπερεθνικών χαρακτηριστικών της μέχρι πρότινος ενωσιακής αρμοδιότητας στον τρίτο

⁷ Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 191 της 29.7.1992, σ. 1-112

⁸ Αστυνομική και Δικαστική Συνεργασία σε Ποινικές Υποθέσεις (ΑΔΣΠΥ), Τίτλος VI ΣΕΕ

⁹ Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 340 της 10.11.1997 σ.1 - 144

¹⁰ Άρθρο 34 ΣΕΕ-Α

¹¹ Τίτλος VI, Άρθρο Κ.3 ΣΕΕ-Α

¹² Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, C 306 της 17.12.2007

πυλώνα, ενισχύθηκε παράλληλα όχι μόνο η δυνατότητα θέσπισης ποινικών κανόνων από την ΕΕ¹³, αλλά και η θεσμική κατοχύρωση με την καθιέρωση μηχανισμών άμβλυνσης¹⁴ του δημοκρατικού ελλείμματος¹⁵.

Στο ισχύον θεσμικό πλαίσιο, όπως αυτό διαμορφώθηκε κατόπιν της Λισαβόνας, οι ρυθμίσεις σχετικά με την προσέγγιση των ορισμών των εγκλημάτων και των ποινών συγκεντρώνονται πλέον στο άρθρο **83 ΣΛΕΕ**, το οποίο αποτελεί μετεξέλιξη του προγενέστερου άρ. 31 παρ.1ε ΣΕΕ. Έτσι, η διάταξη του άρθρου 83 ΣΛΕΕ υπήρξε μείζονος σημασίας στην εξελικτική πορεία του ουσιαστικού ενωσιακού ποινικού δικαίου.

Στους τομείς της «ιδιαιτέρως σοβαρής εγκληματικότητας με διασυνοριακή διάσταση» που αναφέρονται στο άρθρο **83 παρ. 1 ΣΛΕΕ**, δεν περιλαμβάνεται ο τομέας της προστασίας του περιβάλλοντος (και ασφαλώς της ειδικότερης προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος, που αποτελεί και το θέμα της παρούσης έρευνας). Κατά τις ισχύουσες προβλέψεις, λοιπόν, η νομοθετική εξουσιοδότηση θέσπισης των περιβαλλοντικών **Οδηγιών** παρέχεται μέσω της νομικής βάσης του άρθρου **83 παρ. 2 ΣΛΕΕ**, σύμφωνα με το οποίο προβλέπεται η δυνατότητα θέσπισης «**ελάχιστων κανόνων**» αναφορικά με τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων. Ως εκ' τούτου τα στοιχεία της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης και των προβλεπόμενων κυρώσεων, προσδιορίζονται λαμβάνοντας υπόψη το κριτήριο **της αναγκαιότητας** κατά την προσέγγιση των νομοθετικών διατάξεων των κρατών μελών, εξασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό την αποτελεσματική εφαρμογή της ενωσιακής πολιτικής κατά την εφαρμογή των αντίστοιχων μέτρων εναρμόνισης ¹⁶.

Κατά το άρθρο **83 παρ. 3 ΣΛΕΕ** προβλέπεται ο μηχανισμός επείγουσας αναστολής της νομοθετικής διαδικασίας («**emergency brake**»). Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται η αποτελεσματική εφαρμογή της πολιτικής της Ένωσης από τα κράτη-μέλη αναφορικά με θέματα ουσιαστικού ποινικού δικαίου, καθώς όταν το κράτος-

¹³ μέσω της διευρυμένης εξουσιοδότησης των Οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς ποινική νομοθέτηση (άρθ. 83 ΣΛΕΕ)

¹⁴ άρθρα 82 παρ. 3, 83 παρ. 3, 294 ΣΛΕΕ & άρθρα 6 και 7, 2ου Πρωτοκόλλου

¹⁵ Μυλωνόπουλος, Χ. (2011). *Το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας*. Ποινικά Χρονικά (2/11). Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας. σ. 1 επ.

¹⁶ Δεν παύει βεβαίως να υφίσταται και σχετικός προβληματισμός, καθώς το κριτήριο της «αναγκαιότητας» έχει χαρακτηριστεί από μέρος της θεωρίας ως σκοπίμως ασαφές και υπερβολικά ευρύ και πως κατά συνέπεια δεν εξασφαλίζει την απαιτούμενη ασφάλεια δικαίου ως προς την οριοθέτηση της αρμοδιότητας της Ένωσης.

μέλος εκτιμά πως το σχέδιο οδηγίας θίγει το εσωτερικό δικαιοσύνη του σύστημα, μπορεί ενεργώντας εντός της διακριτικής του ευχέρειας να ασκήσει βέτο, αναστέλλοντας τη συνήθη νομοθετική διαδικασία και το εισάγοντας το ζήτημα στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (άρθρο 15 ΣΕΕ). Έτσι, οι συνέπειες από την κατάργηση της αρχής της ομοφωνίας μετριάζονται για τα κράτη-μέλη στα οποία παρέχεται μια δίοδος διαφυγής, προωθώντας με τον τρόπο αυτό την ενίσχυση της συνεργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η Οδηγία 2005/35/EK (όπως τροποποιήθηκε από την Οδ. 2009/123/EK) και ο εφαρμοστικός Ν. 4037/2012

I. Η Αναγκαιότητα θέσπισης της Οδηγίας 2005/35/EK

Η ολοένα αυξανόμενη μεταφορά πετρελαίου και πετρελαϊκών προϊόντων μέσω θαλάσσης και οι μεγάλες οικολογικές καταστροφές που σημειώθηκαν (σε πολύ μικρό διάστημα μεταξύ τους), ως συνέπεια των ναυαγίων των δεξαμενοπλοίων «**Erika**» (1999) και «**Prestige**» (2002), ανέδειξαν με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο την αναγκαιότητα της ποινικής καταστολής της θαλάσσιας ρύπανσης, καθώς κρίθηκε ότι η απειλή της αστικής ευθύνης δεν ήταν αρκετή για την αποτροπή της και αποτέλεσαν την αφορμή για την εκκίνηση της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας σε ενωσιακό επίπεδο¹⁷.

Μέσω της Οδηγίας 2005/35/EK (όπως αυτή τροποποιήθηκε από την 2009/123/EK), ενσωματώθηκαν στην ενωσιακή έννομη τάξη τα διεθνή πρότυπα ασφάλειας της ναυτιλίας και προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος. Οι διαφορές που υφίσταντο μεταξύ των κρατών-μελών ως προς την αντιμετώπιση του προβλήματος συνετέλεσαν επίσης σημαντικά στην ανωτέρω νομοθετική πρωτοβουλία από πλευράς των τότε ΕΚ.

Πριν από την Οδηγία 2005/35/EK, το πλαίσιο ποινικών κυρώσεων αναφορικά με τη θαλάσσια ρύπανση καθοριζόταν σε διεθνές επίπεδο, μέσω της Διεθνούς Σύμβασης για την πρόληψη της Ρύπανσης από πλοία (**MARPOL 73/78**¹⁸). Έτσι, σημαντικές προς την κατεύθυνση θέσπισης της σχετικής Οδηγίας, υπήρξαν η Ανακοίνωση της Επιτροπής για τη δεύτερη δέσμη νομοθετικών μέτρων (Erika II)¹⁹ και το σχετικό ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου²⁰, που αναγνώρισαν την ανάγκη λήψης

¹⁷ Pereira, R. (2008). On the legality of the Ship-Source Pollution 2005/35/EC directive: the Intertanko case and selected others. *European Energy & Environmental Law Review* 17 (6), 372-383

¹⁸ «The International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, 1973 as modified by the Protocol of 1978»

¹⁹ COM (2000) 802 final

²⁰ P5_TA (2002)0629

διευρυνμένων μέτρων και επέκτασης της ευθύνης των ρυπαινόντων με την επιβολή ποινικών κυρώσεων ακόμα και στις περιπτώσεις βαριάς αμέλειας.

Βάσει της παραδοχής αυτής, ότι δηλ. το πλαίσιο προστασίας που παρείχε η MARPOL αποδείχθηκε ανεπαρκές στη πράξη και επακόλουθα της ανάγκης δημιουργίας ενός ενιαίου ευρωπαϊκού ποινικού πλαισίου, η Επιτροπή προχώρησε το 2003 σε **πρόταση Οδηγίας** στηρίζοντάς την στη νομική βάση του άρθρου 80 παρ. 2 της ΣΕΚ, επιλέγοντας δηλ. τον πρώτο Πυλώνα της κοινής πολιτικής των μεταφορών και χρησιμοποιώντας τα νομοθετικά «εργαλεία» του, όπως οι οδηγίες (κοινοτική διαδικασία λήψης αποφάσεων). Αντιθέτως, υιοθετώντας την θέση των κρατών – μελών, πως το ποινικό δίκαιο δηλ. ανήκει στον πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας, το Συμβούλιο προτίμησε τον τρίτο Πυλώνα και τη λύση της «**Απόφασης-Πλαισίου**» (διακυβερνητική διαδικασία λήψης αποφάσεων). Η Οδηγία και η Απόφαση-Πλαίσιο θεσπίστηκαν τελικά ταυτόχρονα το 2005, με την πρώτη να παραπέμπει στις διατάξεις της δεύτερης, θεωρούμενη κατ’ αυτό το τρόπο ως συμπλήρωμά της²¹.

II. Η αρμοδιότητα των ΕΚ/ΕΕ μέσα από τη νομολογία του ΔΕΚ/ΔΕΕ

1. Το ζήτημα της ποινικής αρμοδιότητας των ΕΚ/ΕΕ

Παρότι, ο τότε κοινοτικός νομοθέτης όπως προαναφέρθηκε προχώρησε στη ταυτόχρονη θέσπιση τόσο της Οδηγίας 2005/35 όσο και της Απόφασης-Πλαισίου, ο κοινοτικός δικαστής δεν έκρινε ως ορθή την επιλογή της υπαγωγής στον Τρίτο Πυλώνα και του νομοθετικού μέσου της Απόφασης-Πλαισίου. Με αυτό το τρόπο, το ΔΕΚ προώθησε την αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος, ενισχύοντας το ρόλο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου έναντι του Συμβουλίου των Υπουργών, στο οποίο η υιοθέτηση των Αποφάσεων-Πλαισίων γίνεται βάσει της αρχής της ομοφωνίας και συνεπώς απαιτείτο η συναίνεση όλων των κρατών-μελών. Το παραπάνω κρίνεται ως καθοριστικής σημασίας για την μετέπειτα αποτελεσματική εφαρμογή της ενωσιακής πολιτικής στον τομέα του περιβάλλοντος και ειδικότερα σε αυτόν της προστασίας της θάλασσας, καθώς κατά κανόνα τα κράτη λειτουργούν με κριτήριο τα δικά τους

²¹ Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ελ. (2009 Οκτώβριος). *Ποινική καταστολή της θαλάσσιας ρύπανσης: Η μεταφορά της Οδηγίας 2005/35/ΕΚ στο ελληνικό δίκαιο*. Διαθέσιμο στο: <https://nomosphysis.org.gr>

συμφέροντα, αδιαφορώντας για τις συνέπειες που μπορεί να έχει η πολιτική που ακολουθούν στα υπόλοιπα κράτη-μέλη και στην επίτευξη των κοινών στόχων²².

1.1. Έτσι το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, με την απόφαση της 13.9.2005 στην **υπόθεση C-176/03**, δέχθηκε την προσφυγή της Επιτροπής κατά του Συμβουλίου, ακυρώνοντας την απόφαση-πλαίσιο 2003/80/ΔΕΥ, και παρότι αναγνώρισε κατ' αρχήν πως «η ποινική νομοθεσία, όπως και οι κανόνες της ποινικής δικονομίας, δεν εμπίπτουν στην αρμοδιότητα της Κοινότητας»²³, έκρινε τελικά πως ο κοινοτικός νομοθέτης δύναται «να λαμβάνει σχετικά με το ποινικό δίκαιο των κρατών μελών μέτρα τα οποία θεωρεί ότι είναι αναγκαία για να εξασφαλιστεί η πλήρης αποτελεσματικότητα των κανόνων που θεσπίζει στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος»²⁴.

1.2. Έν συνεχεία, η Επιτροπή προσέφυγε εκ νέου στο ΔΕΚ, αιτούμενη την ακύρωση της «Απόφασης-πλαίσιο 2005/667/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2005, για την ενίσχυση του ποινικού πλαισίου καταστολής της ρύπανσης από πλοία». Το ΔΕΚ με απόφαση της 23ης Οκτωβρίου 2007 στην **υπόθεση C-440/05**, επανέλαβε τη θέση του ακυρώνοντας την Απόφαση -Πλαίσιο, κρίνοντας πως τα άρθρα 2, 3 και 5 της αποφάσεως-πλαισίου θα μπορούσαν να θεσπιστούν βάσει του άρθρου 80, παράγραφος 2, ΕΚ²⁵ (βάσει του Πρώτου Πυλώνα των μεταφορών δηλ. και του νομοθετικού μέσου της Οδηγίας). Παρόλα αυτά, διαπίστωσε πως αναφορικά με το είδος και το ύψος των απειλούμενων κυρώσεων, αυτές δεν εμπίπτουν στην ποινική αρμοδιότητα της Κοινότητας²⁶.

2. Η ένταξη των διεθνών κανόνων στην ενωσιακή έννομη τάξη

2.1. Στην **υπόθεση C-308/06 (Intertanko)** το Ανώτερο Δικαστήριο (High Court of Justice - England & Wales), τμήμα Αστικών, Εμπορικών και Διοικητικών Διαφορών (Queen's Bench Division), υπέβαλε στο ΔΕΚ αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, αιτούμενο αναφορικά με δύο βασικά ζητήματα: **αφενός** για την συμβατότητα των διατάξεων της Οδηγίας 2005/35, με τα

²² Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ελ. (2009). *Θαλάσσια Ρύπανση από πλοία, Οι αποφάσεις του ΔΕΚ και η σημασία τους για το ποινικό δίκαιο*. Ποινική Δικαιοσύνη (2/09). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σ. 199

²³ ΔΕΚ, Απόφαση της 13.9.2005 στην υπόθεση C-176/03, Σκέψη 47

²⁴ ΔΕΚ, ό.π., Σκέψη 48

²⁵ ΔΕΚ, Απόφαση της 23ης Οκτωβρίου 2007 στην υπόθεση C-440/05, Σκέψη 69

²⁶ ό.π., Σκέψεις 70-71

πρότυπα του διεθνούς δικαίου για το δίκαιο της θάλασσας, ήτοι τη ΔΣ MARPOL '73/78 και τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας²⁷, (πρώτο, δεύτερο και τρίτο προδικαστικό ερώτημα) **και αφετέρου** για την συμβατότητα των διατάξεων της με την γενική αρχή της ασφάλειας δικαίου (τέταρτο προδικαστικό ερώτημα)²⁸.

Το Δικαστήριο προέβη στις ακόλουθες διευκρινήσεις όσων αφορά την σχέση των διατάξεων της Οδηγίας, με τους Κανόνες του διεθνούς δικαίου (σχετικά με τα τρία πρώτα προδικαστικά ερωτήματα):

Το ΔΕΚ έκρινε ότι η MARPOL δεν είναι δεσμευτική προς την Κοινότητα καθώς δεν έχει υπογραφεί από την ίδια και περαιτέρω το γεγονός ότι έχει υπογραφεί από όλα τα κράτη μέλη της δεν δεσμεύει την Κοινότητα. Μάλιστα, το Δικαστήριο έκρινε πως δεν εφαρμόζεται στην παρούσα περίπτωση η αρχής της υποκατάστασης των κρατών μελών στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις, που εκείνα ανέλαβαν κατά τη προενταξιακή διαδικασία προσχώρησής τους στην MARPOL, καθώς παρότι όλα τα κράτη - μέλη είναι παράλληλα και συμβαλλόμενα μέλη της MARPOL, δεν έχουν μεταβιβάσει πλήρως στην ΕΕ τις αρμοδιότητες που εκείνα προηγουμένως ασκούσαν, ώστε να είναι επιτρεπτή η εφαρμογή της αρχής της υποκατάστασης²⁹.

²⁷ The United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS '82)

²⁸ Ειδικότερα τέθηκαν τα παρακάτω προδικαστικά ερωτήματα : 1. Σε σχέση με τα στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας, την αποκλειστική οικονομική ζώνη ή ισοδύναμη ζώνη κράτους μέλους και την ανοικτή θάλασσα, ερωτήθηκε «αν το άρθρο 5, παρ. 2 της οδηγίας 2005/35/EK είναι άκυρο στον βαθμό που η διάταξη αυτή περιορίζει τις προβλεπόμενες στο παράρτημα I, κανονισμός 11, περίπτωση β', της MARPOL 73/78 και στο παράρτημα II, κανονισμός 6, περίπτωση β', της MARPOL εξαιρέσεις στους πλοιοκτήτες, πλοιάρχους και στο πλήρωμα.» 2. Σε σχέση με την αιγιαλίτιδα ζώνη κράτους μέλους ερωτήθηκε α. «αν το άρθρο 4 της οδηγίας 2005/35 είναι άκυρο στον βαθμό που η εν λόγω διάταξη απαιτεί από τα κράτη μέλη να θεωρούν τη βαρεία αμέλεια ως κριτήριο στοιχειοθετήσεως ευθύνης για την απόρριψη ρυπογόνων ουσιών», και/ή β. «αν το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2005/35 είναι άκυρο στον βαθμό που η εν λόγω διάταξη αποκλείει την εφαρμογή των περιλαμβανομένων στο παράρτημα I, κανονισμός 11, περίπτωση β', της MARPOL και στο παράρτημα II, κανονισμός 6, περίπτωση β', της MARPOL εξαιρέσεων.» 3. Εν συνεχεία τέθηκε προς κρίση του ΔΕΚ «αν το άρθρο 4 της οδηγίας 2005/35, το οποίο απαιτεί από τα κράτη μέλη τη θέσπιση εθνικής νομοθεσίας περιλαμβάνουσας τη βαρεία αμέλεια ως βάση για τη στοιχειοθέτηση ευθύνης και επιβάλλουσας κυρώσεις για απορρίψεις στην αιγιαλίτιδα ζώνη, προσβάλλει το δικαίωμα της αβλαβούς διελεύσεως το οποίο αναγνωρίζεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας, και, σε καταφατική περίπτωση, αν το άρθρο 4 είναι υπό την έννοια αυτή άκυρο». 4. Τέλος ερωτήθηκε «αν η χρησιμοποιούμενη στο άρθρο 4 της οδηγίας 2005/35 έκφραση βαρεία αμέλεια παραβιάζει την αρχή της ασφαλείας δικαίου και, σε καταφατική περίπτωση, αν το άρθρο 4 είναι υπό την έννοια αυτή άκυρο.»

²⁹ ΔΕΚ, Υπόθεση Intertanko, C-308/06, EU:C:2008:312, σκέψεις 48 - 49

Ακολούθως σχετικά με τη ΔΣ του Montego Bay, που έχει υπογραφεί από την Κοινότητα, το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτή αφορά αποκλειστικά τις σχέσεις μεταξύ των κρατών σημαίας και των παράκτιων κρατών και δεν μπορεί να επεκταθεί στις σχέσεις των ιδιωτών με τα κράτη³⁰.

Μέσω του σκεπτικού αυτού το ΔΕΚ κατέληξε στη θέση ότι το κύρος της Οδηγίας δεν μπορεί να κριθεί υπό την οπτική των δύο ανωτέρω διεθνών συμβάσεων³¹.

Το ΔΕΚ δεν ακολούθησε την άποψη της Γενικής Εισαγγελέως Kokott, η οποία, προβάλλοντας ενδιαφέροντα επιχειρήματα, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι και οι δύο ανωτέρω Διεθνείς Συνθήκες αποτελούν «αναπόσπαστο τμήμα» της κοινοτικής έννομης τάξης³² και, στηριζόμενη σε αυτή τη θέση, ερεύνησε τις, φαινομενικά, συγκρουόμενες διατάξεις και συμπέρανε ότι τελικά δεν υπάρχει ασυμβατότητα μεταξύ τους³³, επιχειρώντας να διασώσει κύρος Οδηγίας και καταλήγοντας στην ίδια θέση με αυτή του Δικαστηρίου.

Η Γενική Εισαγγελέας, Juliane Kokkot, εισήγαγε με έμμεσο τρόπο την MARPOL στην κοινοτική έννομη τάξη, διατυπώνοντας την ενδιαφέρουσα θέση πως η σύμβαση της UNCLOS, αποτελεί κριτήριο νομιμότητας των πράξεων των κοινοτικών οργάνων³⁴ και καθώς δεν κρίνεται επαρκώς ανεπιφύλακτη και ακριβής, απαιτεί την χρήση κατάλληλων διεθνών προτύπων όπως η MARPOL³⁵, η οποία αν και δεν έχει άμεση δεσμευτικότητα έναντι της Κοινότητας, χρησιμοποιείται εν' προκειμένω ως εργαλείο ελέγχου της UNCLOS. Με το παραπάνω σκεπτικό, η Kokkot πρότεινε πως οι δύο Δ. Συμβάσεις πρέπει να θεωρούνται τμήμα της κοινοτικής έννομης τάξης, χωρίς όμως η πρόταση της αυτή να πλήττει το κύρος της εξεταζόμενης Οδηγίας.

2.2. Τέλος, στην πιο πρόσφατη υπόθεση C-15/17 (Bosporus Queen), με αφορμή την απόρριψη πετρελαίου στην Φιλανδική ΑΟΖ από το φορτηγό πλοίο «M/V Bosphorus Queen» νηολογημένο στον Παναμά, το Ανώτατο Δικαστήριο της Φινλανδίας (Korkein oikeus), υπέβαλε αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ

³⁰ ΔΕΚ, Υπόθεση Intertanko, C-308/06, EU:C:2008:312, σκέψη 64

³¹ ό.π., Σκέψη 66

³² Προτάσεις KOKOTT - Υπόθεση C-308/06. σκέψη 66

³³ ό.π., σκέψη 111

³⁴ ό.π., σκέψη 59

³⁵ ό.π., σκέψη 65

στο ΔΕΕ, αναφορικά με την ερμηνεία του άρθρου 220 παρ. 6, της Σύμβασης του Montego Bay (UNCLOS '82) και του άρθρου 7 παρ. 2 της οδηγίας 2005/35, σχετικά με τη ρύπανση από τα πλοία και τη θέσπιση κυρώσεων. Το ΔΕΕ, ακολουθώντας τη νομολογία του στην υπόθεση «Intertanko»³⁶, έκρινε πως η UNCLOS αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της ενωσιακής έννομης τάξης και συνεπώς έχει δεσμευτικό χαρακτήρα³⁷, ενώ σε σχέση με τη MARPOL, δεδομένου πως σε αυτή δεν έχει προσχωρήσει μεν η Ένωση αλλά δεσμεύει όλα τα κράτη - μέλη της, κατέληξε στο συμπέρασμα πως αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί ερμηνευτικά από το Δικαστήριο σύμφωνα με την αρχή της καλής πίστης, κατά το άρθρο 4 παρ. 3 της ΣΕΕ^{38 39}.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί, η σκέψη του Δικαστηρίου αναφορικά με την εφαρμογή του άρθρου 1 παρ. 2 της οδηγίας 2005/35, και το αν αυτό έχει την έννοια ότι επιτρέπει στα κράτη - μέλη να λαμβάνουν, στη περίπτωση εφαρμογής του άρθρου 7 παρ. 2 της Οδηγίας, αυστηρότερα μέτρα, σύμφωνα προς το διεθνές δίκαιο⁴⁰. Το ΔΕΕ έκρινε ότι δεν επιτρέπεται στα κράτη μέλη να λαμβάνουν μέτρα σύμφωνα προς το διεθνές δίκαιο, τα οποία είναι αυστηρότερα από εκείνα που προβλέπονται στο άρθρο 7, ενώ επίσης δέχθηκε πως τα παράκτια κράτη δύνανται να λαμβάνουν και επιπλέον μέτρα τηρουμένης όμως της αρχής της αναλογικότητάς σε σχέση με τη ρύθμιση του άρθρου 220 παρ. 6 της UNCLOS⁴¹. Εδώ επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι τα άρθρα 6 και 7 της Οδηγίας 2005/35, που αναφέρονται στα μέτρα εφαρμογής και την επιθεώρηση ελλιμενισμένων και διερχόμενων πλοία για τα οποία πιθανολογείται απόρριψη ρυπογόνων ουσιών σε βάρος των παρακτίων κρατών, δεν μεταφέρθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη (!).

III. Πεδίο εφαρμογής και εξαιρέσεις

Όπως προαναφέρθηκε, μετά την ακύρωση της Απόφασης – Πλαισίου από το ΔΕΚ, η οποία λειτούργησε ως συμπλήρωμα της εξεταζόμενης Οδηγίας και στην οποία προβλέπονταν συγκεκριμένες ποινικές κυρώσεις για περιστατικά θαλάσσιας ρύπανσης

³⁶ C-308/06, EU:C:2008:312, σκέψεις 42 και 53

³⁷ C-15/17, EU:C:2018:557, Σκέψη 47

³⁸ ό.π., σκέψη 45

³⁹ Βλ. και Υπόθεση Intertanko, C-308/06, EU:C:2008:312, σκέψεις 47 και 52

⁴⁰ C-15/17, EU:C:2018:557, Σκέψη 109

⁴¹ ό.π., Σκέψη 118

από τα πλοία, υπήρξε αναγκαιότητα εισαγωγής των εν' λόγω ποινικών προβλέψεων στην Οδηγία το οποίο κατέστη εφικτό μέσω της τροποποίησης της από την Οδηγία 2009/123/EK.

Μέσω της **Οδηγίας 2005/35/EK** (όπως αυτή τροποποιήθηκε από την **2009/123/EK**), ενσωματώθηκαν στην ενωσιακή έννομη τάξη τα διεθνή πρότυπα ασφάλειας της ναυτιλίας και προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος⁴². Οι διαφορές που υφίσταντο μεταξύ των κρατών -μελών ως προς την αντιμετώπιση του προβλήματος συνετέλεσαν επίσης σημαντικά στην ανωτέρω νομοθετική πρωτοβουλία από πλευράς των τότε ΕΚ.

Αντίθετα με την Απόφαση - Πλαίσιο, μέσω του νομοθετικού εργαλείου της Οδηγίας δεν είναι επιτρεπτό να οριστεί το είδος και το ύψος των ποινών, αλλά αυτό που επιδιώκεται η σύγκλιση των ποινικών κυρώσεων που επιβάλλονται από τα κράτη – μέλη, με τον καθορισμό ενός πλαισίου «ελαχίστων ποινών», χωρίς από αυτό να εμποδίζονται τα κράτη μέλη να ορίσουν **αυστηρότερες ποινές**⁴³ αναφορικά με τη θαλάσσια ρύπανση από τα πλοία. Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει, τηρουμένης της **αρχής της αναλογικότητας**, οι προβλεπόμενες κυρώσεις να είναι **αποτελεσματικές** και **αποτρεπτικές**, ώστε να αποφεύγονται οι τυχόν διαφορές και αποκλίσεις μεταξύ των κρατών - μελών.

Το πεδίο εφαρμογής της νέας Οδηγίας είναι αρκετά διευρυμένο και αφορά **όλες τις πράξεις ρύπανσης από πλοία**, ανεξαρτήτως της σημαίας τους (εξαιρούνται τα πολεμικά πλοία ή άλλα πλοία κρατικής εκμετάλλευσης)⁴⁴, είτε αυτές τελούνται σε εσωτερικά ύδατα, είτε σε στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας, είτε εντός Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ), είτε στην ανοιχτή θάλασσα⁴⁵. Έτσι, η θαλάσσια ρύπανση ανάγεται και σε «**γνήσιο διεθνές έγκλημα**», για τη δίωξη του οποίου έχουν αρμοδιότητα όλα τα κράτη - μέλη (αρχή της παγκόσμιας δικαιοσύνης), κατόπιν μάλιστα της υπόδειξης του κοινοτικού Νομοθέτη⁴⁶.

⁴² Οδηγία 2005/35/EK (όπως τροπ. από την Οδ. 2009/123). άρθρο 1 παρ. 1

⁴³ ό.π., άρθρο 1 παρ. 2

⁴⁴ ό.π., άρθρο 3 παρ. 2

⁴⁵ ό.π., άρθρο 3 παρ. 1

⁴⁶ Τσιφίδης, Π. (2020 Απρίλιος). *Η εσφαλμένη νομολογιακή αντιμετώπιση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες ως επιπτώσας στο άρθρο 8 ΠΚ. novanriminalia* (τεύχος 9/20). σελ. 4 (παρ.2). Διαθέσιμο στο: <https://hcba.gr/wp-content/uploads/2020/04/NC-9.pdf>

Ως αξιόποινες πράξεις χαρακτηρίζονται **μόνο** οι απορρίψεις ρυπογόνων ουσιών από τα πλοία, οι οποίες συντελούν στην υποβάθμιση των θαλάσσιων υδάτων. Οι **ήσσονος σημασίας** απορρίψεις δεν αποτελούν αξιόποινη συμπεριφορά, εκτός αν επαναλαμβάνονται συστηματικά, ώστε αθροιστικά να μπορούν να εκληφθούν ως κίνδυνος για το θαλάσσιο περιβάλλον. Με το ίδιο σκεπτικό προβλέπεται και η εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής, των **ελεγχόμενων απορρίψεων**, δηλαδή εκείνων που γίνονται βάσει των προϋποθέσεων που θέτει η MARPOL⁴⁷, καθώς και εκείνων που γίνονται προς διάσωση του πλοίου ή ανθρώπινης ζωής ή του συνολικού φορτίου⁴⁸ σύμφωνα με τις αρχές του θεσμού της αβαρίας ή τέλος κατόπιν άδειας της αρμόδιας Αρχής⁴⁹. Επίσης, απαλλάσσεται ο Πλοίαρχος, ο Πλοιοκτήτης, καθώς και το πλήρωμα που ενεργεί υπό την εξουσία του Πλοιάρχου, εφόσον η απόρριψη οφείλεται σε μηχανική βλάβη και δεν συντρέχει δόλος ή ενσυνείδητη αμέλεια⁵⁰.

IV. Οι λόγοι άρσης του αδίκου

Βάσει των ανωτέρω, η Οδηγία διευρύνει το αξιόποινο, καθώς, σε αντίθεση με τη Σύμβαση του Montego Bay, δεν εντάσσει στους λόγους άρσης του αδίκου τις απορρίψεις που λαμβάνουν χώρα εντός των εσωτερικών ή των χωρικών υδάτων και οφείλονται σε βλάβη του πλοίου ή του εξοπλισμού του, ακόμα και στην περίπτωση που η βλάβη αποδίδεται σε ασυνείδητη αμέλεια. Κατά τα όσα αναφέρθηκαν και προηγουμένως το ΔΕΚ στην υπόθεση **C-308/06** έκρινε πως η UNCLOS δεν τυγχάνει εφαρμογής στους ιδιώτες, καθώς αφορά αποκλειστικά τις σχέσεις κρατών σημαίας και παράκτιων κρατών και ως εκ τούτου δεν μπορεί να κριθεί το κύρος της Οδηγίας 2005/35 βάσει αυτής (ασχέτως αν σε αντίθεση με τη MARPOL, η UNCLOS είχε υπογραφεί από την Κοινότητα)⁵¹. Έτσι συμβαίνει το παράδοξο, οι ως άνω απορρίψεις ενώ θεωρούνται άδικες εντός των εσωτερικών ή των χωρικών υδάτων, δεν θεωρούνται άδικες όταν γίνονται στην ΑΟΖ, στα διεθνή στενά ναυσιπλοΐας ή στην ανοιχτή θάλασσα. Επίσης προβληματική καθίσταται η πρόβλεψη της Οδηγίας για αποκλεισμό

⁴⁷ Απορρίψεις πετρελαίου μέσω του συστήματος παρακολούθησης απόρριψης (Oil Discharge Monitor)

⁴⁸ Θυσιάζοντας ένα μέρος φορτίου για να διατηρηθεί η ευστάθεια του πλοίου

⁴⁹ Οδηγία 2005/35/ΕΚ (όπως τροπ. από την Οδ. 2009/123). άρθρο 5 παρ. 1

⁵⁰ ό.π., άρθρο 5 παρ. 2

⁵¹ Τσιρίδης, Π. (2007). *Η ποινική δικαιοδοσία των παράκτιων κρατών μελών της ΕΕ επί αδικημάτων θαλάσσιας ρύπανσης*. σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη (τόμ. 2/ 07). Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα. σ. 677 επ.

της ευθύνης μόνο των προσώπων του Πλοιάρχου, του Πλοιοκτήτη και του πληρώματος, ενώ το ίδιο θα έπρεπε να ισχύσει με βάση την αρχή της αναλογικότητας και για άλλα πρόσωπα που ενεργούν υπό την εξουσία ή τις εντολές του Πλοιάρχου και τελούν σε θέση εξάρτησης (π.χ. τεχνικού προσωπικού, εσωτερικοί ελεγκτές-internal auditors)⁵².

V. Η ποινική τυποποίηση της θαλάσσιας Ρύπανσης από πλοία

1. Προστατευόμενο Αγαθό

Στο προοίμιο της Οδηγίας ως **προστατευόμενο αγαθό** προσδιορίζεται ρητά το θαλάσσιο **περιβάλλον**. Στο **άρθρο 4 παρ. 1** η περιγραφή της αξιόποινης συμπεριφοράς είναι γενική και αφορά την ποινικοποίηση των απορρίψεων ρυπογόνων ουσιών από πλοία σε οποιαδήποτε από τις περιοχές που αναφέρει το άρθρο 3 παρ. 1. Με το **άρθρο 5α παρ. 2** εισάγεται εξαίρεση από το αξιόποινο σε «περιπτώσεις ήσσονος σημασίας, όταν η διαπραχθείσα πράξη δεν συνεπάγεται υποβάθμιση της ποιότητας του ύδατος», χωρίς όμως να διευκρινίζεται ειδικότερα το ακριβές περιεχόμενο της «**υποβάθμισης**»⁵³. Ως αποτέλεσμα, ακόμα και μια μεμονωμένη ήσσονος σημασίας απόρριψη μπορεί να θεωρηθεί πως προκαλεί υποβάθμιση, προκαλώντας σύγχυση στον εφαρμοστή του δικαίου.

Κατ' επέκταση της Οδηγίας, στον ελληνικό νόμο ενσωμάτωσης (Ν. 4037/2012) το βασικό προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι το θαλάσσιο περιβάλλον και το οποίο προστατεύεται αυτοτελώς, ενώ επιπροσθέτως στα τυποποιούμενα εγκλήματα του άρθρου 6 παρ. 1 α' και παρ. 2 α' προστατεύονται τα ατομικά έννομα αγαθά της ζωής - σωματικής ακεραιότητας και υγείας, των οποίων όμως η προστασία δεν έχει αυτοτελή χαρακτήρα, αλλά εμφανίζεται ως παρακολούθημα της υποβάθμισης του θαλάσσιου περιβάλλοντος⁵⁴.

⁵² Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ελ. (2009 Οκτώβριος). *Ποινική καταστολή της θαλάσσιας ρύπανσης: Η μεταφορά της Οδηγίας 2005/35/EK στο ελληνικό δίκαιο*. Διαθέσιμο στο: <https://nomosphysis.org.gr>

⁵³ Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ελ., ό.π.

⁵⁴ Βασιλειάδης, Ν. (2022). *Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι: Περιβάλλον, ενότητα IV - Άρθρο 6 Ν 4037/2012*, σ. 541

2. Βασικό και Ιδιώνυμο Έγκλημα

Το **βασικό έγκλημα** λοιπόν συνίσταται στην **υποβάθμιση της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος δια της απόρριψης από πλοίο ρυπογόνων ουσιών**⁵⁵ (έγκλημα αποτελέσματος) και τελείται και δια παραλείψεως (15 ΠΚ). Ο εθνικός Νομοθέτης, ακολουθώντας τον ενωσιακό, παρέλειψε επίσης να προσδιορίσει το περιεχόμενο της «υποβάθμισης» στην εσωτερική έννομη τάξη, με αποτέλεσμα ο ορισμός της υποβάθμισης να παρέχεται από τη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 4 του προγενέστερου Ν 1650/86⁵⁶ που έως τότε αποτελούσε και το βασικό εθνικό νομοθέτημα για την προστασία του περιβάλλοντος.

Οι επαναλαμβανόμενες ήσσονος σημασίας απορρίψεις που υποβαθμίζουν την ποιότητα του θαλάσσιου περιβάλλοντος αντιμετωπίζονται από τον ενωσιακό νομοθέτη ως αυτοτελές αδίκημα, αποτελώντας έτσι **ιδιώνυμο έγκλημα**⁵⁷, με την αυτοτέλεια του αδικήματος να δηλώνεται και από τη γραμματική ερμηνεία της διάταξης 5^A παρ.1 από την οποία προκύπτει το διακριτό της συμπεριφοράς των επαναλαμβανόμενων απορρίψεων σε σχέση με το βασικό έγκλημα⁵⁸.

Για την υπαγωγή των επαναλαμβανόμενων ήσσονος σημασίας απορρίψεων στην **υποκειμενική υπόσταση της ιδιώνυμης παραλλαγής** του εγκλήματος του άρθρο 5Α παρ.3 της Οδηγίας, **απαιτείται ενότητα δόλου**, καθώς επίσης προϋπόθεση είναι **η τοπική και χρονική ενότητα**⁵⁹ των επαναλαμβανόμενων απορρίψεων που οδηγεί αιτιωδώς στο αποτέλεσμα της υποβάθμισης των υδάτων (υφίσταται μια **ιδιάζουσα περίπτωση ομοειδούς πραγματικής συρροής - κατ' εξακολούθηση εγκλήματος** σε αντιδιαστολή με την αληθινή πραγματική συρροή εφόσον δεν προβλέπεται αυτοτελής ποινικός κολασμός των επιμέρους πράξεων⁶⁰).

⁵⁵ η έννοια των «ρυπογόνων ουσιών» καθορίζεται ειδικότερα στα Παραρτήματα I (πετρέλαιο) και II (επιβλαβείς υγρές ουσίες που μεταφέρονται χύδην) της ΔΣ MARPOL 73/78

⁵⁶ «Υποβάθμιση: η πρόκληση από ανθρώπινες δραστηριότητες ρύπανσης ή οποιασδήποτε άλλης μεταβολής στο περιβάλλον, η οποία είναι πιθανό να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες»

⁵⁷ Οδηγία 2005/35/ΕΚ (όπως τροπ. από την Οδ. 2009/123), άρθρο 5^A παρ.2

⁵⁸ Μοροζίνης, Ι. (2020). Περιβάλλον ΙΙΙ: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (Τόμος 3^{ος}). Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, σ. 37

⁵⁹ Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ελ. (2009 Οκτώβριος). *Ποινική καταστολή της θαλάσσιας ρύπανσης: Η μεταφορά της Οδηγίας 2005/35/ΕΚ στο ελληνικό δίκαιο*. Διαθέσιμο στο: <https://nomosphysis.org.gr>

⁶⁰ Κόττας, Β. (2022). *Η ποινική ευθύνη ρύπανσης από τα πλοία σύμφωνα με την Οδηγία 2005/35/ΕΚ, όπως ενσωματώθηκε με τον Ν 4037/2012*, ΠοινΔικ (8/9). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σ. 1153

3. Η Διακεκριμένη μορφή της εγκληματικής συμπεριφοράς

Κατά τη διάταξη του άρθρου 6 παρ 1α του Ν 4037/2021, η απόρριψη ρυπογόνων ουσιών από πλοίο, από την οποία προκαλείται υποβάθμιση της ποιότητας του θαλάσσιου ύδατος τιμωρείται ως διακεκριμένο έγκλημα⁶¹ (έχει υποστηριχθεί και ο χαρακτηρισμός του εγκλήματος ως εκ' του αποτελέσματος διακρινόμενο⁶²). Με τον τρόπο αυτό εισάγεται στην εθνική έννομη τάξη η επιδίωξη του ενωσιακού νομοθέτη επιβολής αποτελεσματικών και αποτρεπτικών κυρώσεων, ανάλογα με το βαθμό προσβολής/ διακινδύνευσης (καθώς η εγκληματική συμπεριφορά περιλαμβάνει και τη διακινδύνευση του έννομου αγαθού - χωρίς να απαιτείται και βλάβη του) του προστατευόμενου αγαθού. Έτσι στην περίπτωση που η υποβάθμιση του θαλασσίου περιβάλλοντος είναι σε τέτοιο βαθμό που να προκύπτει κίνδυνος της ανθρώπινης ζωής ή μεγάλης οικολογικής ζημίας, προβλέπεται η μεγαλύτερη ποινή (κάθειρξη έως δέκα ετών και χρηματική ποινή έως τριακόσιες χιλιάδες ευρώ).

Συνεπώς, η εγκληματική συμπεριφορά χαρακτηρίζεται ως συγκεκριμένης διακινδύνευσης (ή ορθότερα αφηρημένης – συγκεκριμένης διακινδύνευσης)⁶³ για τις περιπτώσεις «θανάτου, βαριάς σωματικής βλάβης και ευρείας οικολογικής διατάραξης ή καταστροφής»). Όπως είναι γνωστό ως εγκλήματα συγκεκριμένης διακινδύνευσης χαρακτηρίζονται εκείνα, στα οποία ο κίνδυνος αποτελεί στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος και πρέπει η ύπαρξή του να εντοπίζεται στη κάθε περίπτωση, ενώ ως αφηρημένης διακινδύνευσης εκείνα στα οποία η επέλευση του κινδύνου δεν είναι στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης αλλά γενικά η επικινδυνότητα της συμπεριφοράς αποτέλεσε το κίνητρο του νομοθέτη για τη ποινικοποίησή της.

Η αναγκαιότητα δε για ποινικό κολασμό της ιδιαίτερας πιθανής πρόκλησης βλάβης στην ανθρώπινη ζωή από πράξεις – παραλείψεις που συνδέονται με προσβολή του θαλασσίου περιβάλλοντος, δικαιολογούν τον **διττό χαρακτήρα** του εγκλήματος.

⁶¹ «Η απόρριψη ρυπογόνων ουσιών από πλοίο σε οποιαδήποτε από τις περιοχές της παραγράφου 1 του άρθρου

3, από την οποία προκαλείται υποβάθμιση της ποιότητας του θαλάσσιου ύδατος τιμωρείται: α) με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή από τρεις χιλιάδες (3.000) έως τριακόσιες χιλιάδες (300.000) ευρώ αν, εξαιτίας της σοβαρότητας της υποβάθμισης, δημιουργείται κίνδυνος θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης ή ευρεία οικολογική διατάραξη ή καταστροφή»

⁶² Βλ. ο.π. Μοροζίνης, Ι. (2020). Περιβάλλον ΙΙΙ

⁶³ Κόττας, Β. (2022), Η ποινική ευθύνη ρύπανσης από τα πλοία σύμφωνα με την Οδηγία 2005/35/EK , όπως ενσωματώθηκε με τον Ν 4037/2012, ΠοινΔικ 8/9, σελ. 1153

Συνοψίζοντας, **α.** η διακεκριμένη αυτή παραλλαγή του βασικού εγκλήματος για την πλήρωση της αντικειμενικής της υπόστασης προϋποθέτει ως αποτέλεσμα της υποβάθμισης της ποιότητας του θαλάσσιου ύδατος (**έγκλημα βλάβης**), να επέλθει συγκεκριμένος κίνδυνος για τα έννομα αγαθά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας και υγείας (**έγκλημα συγκεκριμένης διακινδύνευσης**). Αντιθέτως, **β.** το διακεκριμένο έγκλημα της ευρείας οικολογικής διατάραξης ή καταστροφής, τυποποιείται ως **έγκλημα βλάβης** σε βάρος του θαλάσσιου περιβάλλοντος, γεγονός που από μόνο του δικαιολογεί την ιδιαίτερη απαξία του, χωρίς να απαιτείται περαιτέρω προσβολή ατομικών έννομων αγαθών. Για τη πλήρωση της υποκειμενικής υπόστασης των ανωτέρω διακεκριμένων παραλλαγών απαραίτητη είναι η ύπαρξη δόλου (έστω και ενδεχόμενου).

Τέλος, ως προς το βασικό έγκλημα (δηλ. της υποβάθμισης της ποιότητας του θαλάσσιου περιβάλλοντος με απόρριψη ρυπογόνων ουσιών από πλοίο), υφίσταται **διαβάθμιση των επαπειλούμενων ποινών** με κριτήριο το μέγεθος και την έκταση της προκαλούμενης ρύπανσης, ενώ προβλέπεται ακόμα και **λόγος δικαστικής άφεσης της ποινής** στην περίπτωση που ο δράστης με ενέργειές του συντελέσει καθοριστικά στη μείωση των επιπτώσεων της πράξης – παράλειψής του⁶⁴.

VI. Η υποκειμενική υπόσταση της θαλάσσιας ρύπανσης από πλοίο

1. Η Θέση του ΔΕΚ αναφορικά με την έννοια της αμέλειας (Υπόθεση C-308/06)

Το ανωτέρω ζήτημα απασχόλησε το ΔΕΚ, όταν κρίθηκε να απαντήσει στο τρίτο και τέταρτο προδικαστικό ερώτημα κατά την εξέταση της υπόθεσης C-308/06⁶⁵. Έτσι σε αντίθεση με την χρήση του σχετικού όρου «**recklessly**»⁶⁶ στη MARPOL, που αντιστοιχεί σε «γνώση της πιθανότητας πρόκλησης βλάβης»⁶⁷ (δηλ. απαιτείται κατ' ελάχιστον ενσυνείδητη αμέλεια, εφόσον ο δράστης μεν πιθανολογεί αλλά δεν αποδέχεται ψυχικά το αποτέλεσμα - διαφορετικά πρόκειται για ενδεχόμενο δόλο, εφόσον υπάρχει αποδοχή του), το αγγλικό κείμενο της Οδηγίας αναφέρεται σε τέλεση των πράξεων «**with intent, recklessly or with serious negligence**» (χωρίς

⁶⁴ άρθρο 6 παρ. 6 του Ν 4037/2012

⁶⁵ Βλ. και σελ. της παρούσης

⁶⁶ MARPOL 73/78. Annex I, Reg 11 (Exceptions). Annex II Reg 6. Annex VI Reg 3.

⁶⁷ “with knowledge that damage would probably result” (MARPOL 73/78 Annex I, Reg 11)

εννοιολογική επικάλυψή των όρων), ενώ το γαλλικό ομοίως σε «intentionnellement, témérairement ou à la suite d' une negligence grave». Ως εκ' τούτου ο κοινοτικός νομοθέτης επέλεξε ρητώς κατά τη θέσπιση της Οδηγίας την ποινικοποίηση των πράξεων που τελούνται με **δόλο, ενσυνείδητη αμέλεια** (βαριά ή ελαφρά) **και βαριά ασυνείδητη αμέλεια** (χωρίς να ποινικοποιήσει δηλ. μόνο τις περιπτώσεις ελαφράς ασυνείδητης αμέλειας)⁶⁸. Συνεπώς, οι διατάξεις της Οδηγίας καθίστανται **αυστηρότερες** σε σχέση με αυτές τις ΔΣ MARPOL, καθώς η εφαρμογή της πρώτης επεκτείνεται και στις πράξεις-παραλείψεις που οφείλονται σε βαριά ασυνείδητη αμέλεια, πέραν της ενσυνείδητης αμέλειας.

Αναφορικά με την έλλειψη ορισμού της «βαριάς αμέλειας» στην κοινοτική Οδηγία (**τέταρτο προδικαστικό ερώτημα**) και τον επακόλουθο προβληματισμό περί ασφάλειας δικαίου, το ΔΕΚ διατύπωσε τη θέση πως οι έννοιες του «δόλου», της «βαριάς αμέλειας» και της «αμέλειας» είναι γνωστές και με σαφές περιεχόμενο στα νομικά συστήματα των κρατών - μελών και ως εκ τούτου δεν συντρέχει θέμα παραβίασης της αρχής της ασφάλειας δικαίου, παραπέμποντας παράλληλα στην ευθύνη των κρατών για τον ομοιόμορφο τρόπο ενσωμάτωσης της Οδηγίας σύμφωνα με την αρχή της νομιμότητας⁶⁹. Βεβαίως, η ανωτέρω θέση του Δικαστηρίου και η εναπόθεση του προσδιορισμού του ειδικότερου περιεχομένου της έννοιας της «βαριάς αμέλειας» στη διακριτική ευχέρεια των κρατών – μελών, συνεπάγεται το κίνδυνο η ποινική ευθύνη που τελικά θα εγκαθιδρύει στις εθνικές έννομες τάξεις να παρουσιάζει ανομοιομορφία, διαφοροποιούμενη ως προς το εύρος των ποινικά κολάσιμων συμπεριφορών. Τα παραπάνω ώθησαν μέρος της θεωρίας να υποστηρίξει πως το ΔΕΚ, έχασε μια πρώτης τάξεως ευκαιρία να ερμηνεύσει τους επίμαχους όρους, αναπληρώνοντας την απουσία της αυθεντικής ερμηνείας από τον κοινοτικό νομοθέτη και παρέχοντας την δέουσα ασφάλεια δικαίου⁷⁰.

⁶⁸ Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ελ. (2009 Οκτώβριος). Ποινική καταστολή της θαλάσσιας ρύπανσης: Η μεταφορά της Οδηγίας 2005/35/EK στο ελληνικό δίκαιο.

⁶⁹ Σκέψεις 69-80 και σκέψη εισαγγελέως 144

⁷⁰ Mitsilegas, V., Giuffrida, F. (2017). *The Role of EU Agencies in Fighting Transnational Environment Crime. New Challenges for Eurojust and Europol*. In: Brill Research Perspectives in Transnational Crime. p. 38. Διαθέσιμο στο: <https://qmro.qmul.ac.uk/xmlui/handle/123456789/19401>

2. Η υποκειμενική υπόσταση της θαλάσσιας ρύπανσης από πλοίο στον Ν 4037/2012

Σύμφωνα με το ελληνικό κείμενο της Οδηγίας, για την πλήρωση της υποκειμενικής υπόστασης απαιτείται «πρόθεση ή αμέλεια ή βαριά αμέλεια». Στην ελληνική έννομη τάξη, όμως, υφίσταται διάκριση μόνο μεταξύ ενσυνείδητης και άνευ συνειδήσεως αμέλειας, με τη δεύτερη να μην τιμωρείται κατά τις διατάξεις του ΠΚ. Έτσι, για την πλήρωση της υποκειμενικής υπόστασης αναγκαία είναι είτε η ύπαρξη δόλου (α', β' βαθμού και ενδεχόμενου δόλου), είτε ενσυνείδητης αμέλειας (για την οποία μάλιστα προβλέπεται διαβάθμιση της ποινής). Στην περίπτωση του δόλου, ο δράστης απαιτείται δηλ. να έχει γνώση, ότι με την πράξη - παράλειψή του θα προκληθεί (ενδεχομένως έστω) υποβάθμιση της ποιότητας του θαλάσσιου ύδατος και να επιδιώκει ή τουλάχιστον να αποδέχεται την επέλευση του ανωτέρω αποτελέσματος της πράξης - παράλειψής του, ενώ στην περίπτωση της ενσυνείδητης αμέλειας, αν και θεωρεί πιθανή την επέλευση του αποτελέσματος, δεν το επιδοκιμάζει θεωρώντας ότι θα το αποφύγει.

Η εφαρμογή της κοινοτικής Οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη, λοιπόν, κρίνεται ηπιότερη σε σχέση με τη ρητή διατύπωση της διάταξης του άρθρου 4 αυτής, κατά την οποία ποινικοποιείται ακόμα και η (άνευ συνειδήσεως) βαριά αμέλεια κατά τα όσα προαναφέρθηκαν. Η διάκριση αυτή δεν έχει διαφύγει της προσοχής του Έλληνα νομοθέτη, ο οποίος αναγνωρίζει στην αιτιολογική έκθεση του Νόμου, την υποχρέωση αναγωγής σε ποινικά αδικήματα των πράξεων ρύπανσης από πλοία, που οφείλονται όχι μόνο σε δόλο αλλά και αμέλεια, εκτός εάν η αμέλεια «περιορίζεται στο πιο χαμηλό επίπεδο, δηλαδή εκείνο της ελαφράς ασυνείδητης αμέλειας, οπότε μένει ποινικώς αδιάφορη»⁷¹. Κατ' επέκταση, η διάκριση μεταξύ της βαριάς και της ελαφράς αμέλειας, στην περίπτωση μας, δεν αφορά τα οντολογικά στοιχεία της αμέλειας, αλλά τα αξιολογικά στοιχεία αυτής και συγκεκριμένα τον βαθμό απόκλισης της συμπεριφοράς του δράστη από τη δέουσα συμπεριφορά που εκείνος όφειλε να επιδείξει ⁷².

⁷¹ Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4037/2012, σελ. 2

⁷² Μανωλεδάκη, Ι. (2005). Ποινικό Δίκαιο: Επιτομή Γενικού Μέρους (7η έκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα. σ. 232 επ.

VII. Ζητήματα Συμμετοχής

Βάσει του δυαδικού συστήματος διάκρισης μεταξύ αυτουργίας και συμμετοχής, αναγνωρίζεται ο παρακολουθηματικός και εξαρτημένος χαρακτήρα της συμμετοχής, με αποτέλεσμα η διάκριση να γίνεται μεταξύ αυτουργού και συμμέτοχου εν στενή έννοια. Αντίθετα, ως συμμετοχή υπό ευρεία έννοια, νοείται η σύμπραξη περισσοτέρων στην προσβολή του έννομου αγαθού (δηλ. έχουμε κατ' ουσίαν διαδοχική - παράλληλη αυτουργία⁷³) και στην οποία περιλαμβάνονται η συναυτουργία (συνεκτέλεση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος και συναπόφαση) και η παραυτουργία (δεν υπάρχει συναπόφαση – διπλός δόλος)⁷⁴.

Το ζήτημα εν προκειμένω προκύπτει αναφορικά με την τιμώρηση προσώπων⁷⁵ που έχουν συμβολή στην τέλεση των εγκλημάτων της δόλιας απόρριψης ρυπογόνων ουσιών⁷⁶ και η οποία κατά τον ΠΚ «δεν μπορεί να χαρακτηριστεί, ως συμμετοχή»⁷⁷, όπως διαπιστώνεται και στην αιτιολογική έκθεση του Ν. 4037/2012⁷⁸. Έτσι εισάγεται η στοιχειοθέτηση αυτοτελούς εγκλήματος, με τιμώρηση των λοιπών συμβαλλόντων σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 83 του Π.Κ.⁷⁹ (δηλ. με τις αντίστοιχες ποινές, μειωμένες κατά το μισό).

Η επιλογή αυτή του νομοθέτη, κατά άποψη μέρους της θεωρίας αλλά και της επιστημονικής υπηρεσίας της Βουλής⁸⁰, δεν συνάδει με την αρχή της νομιμότητας, καθώς φαίνεται πως εισάγεται το σύστημα του ενιαίου αυτουργού ενώ παράλληλα διατηρείται το σύστημα της στενής έννοιας της αυτουργίας. Απότοκο είναι οι συμμέτοχοι να ευθύνονται βάσει του παρακολουθηματικού χαρακτήρα της συμμετοχής, ενώ οι υπόλοιποι συμβάλλοντες στην τέλεση της αντικειμενικής υπόστασης, αυτοτελώς. Κατ' αυτόν τον τρόπο υφίσταται ο κίνδυνος της έμμεσης

⁷³ Μανωλεδάκης, Ι. (1996, Νοέμβριος 8-9). σε Μανωλεδάκης, Ι. Χαραλαμπίδης, Αρ.: *Προβλήματα της συμμετοχής στο έγκλημα*. 2^η επιστημονική συνάντηση των τομέων Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών των Πανεπιστημίων Θεσσαλονίκης και Θράκης

⁷⁴ Κωστάρας, Α. (2012). Ποινικό Δίκαιο: *Έννοιες & Θεσμοί του Γενικού μέρους*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ:493

⁷⁵ π.χ. ειδικού τεχνικού προσωπικού του νηογνώμονα, ειδικών επιθεωρητών-surveyors

⁷⁶ Άρθρο 6 παρ. 5 του Ν. 4037/2012

⁷⁷ άρθρα 45, 46, 47, Π.Κ.

⁷⁸ Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4037/2012, σελ. 4

⁷⁹ άρθρο 6 παρ. 5 Ν. 4037/2012

⁸⁰ Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής επί του Ν. 4037/2012

ποινικοποίησης ακόμα και προπαρασκευαστικών πράξεων του εγκλήματος, οι οποίες κατά κανόνα μένουν ατιμώρητες.

VIII. Η περίπτωση της Έμπρακτης Μεταμέλειας

Κατά το άρθρο 6 παρ. 6 του νόμου ενσωμάτωσης, ο δράστης που επιδεικνύοντας έμπρακτη μεταμέλεια συντελέσει ουσιωδώς, με ίδιες πράξεις ή αναγγελία στις αρχές, στον περιορισμό των επιπτώσεων της πράξης του σε βάρος του θαλασσίου περιβάλλοντος, τιμωρείται σύμφωνα με το 83 ΠΚ (με πιθανότητα δικαστικής άφεσης της ποινής).

Έτσι, υποστηρίζεται πως μέσω διασταλτικής ερμηνείας είτε αναλογικής εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 28 παρ. 6 του προγενέστερου Ν. 1650/1986, ο δράστης πρέπει να τύχει της προβλεπόμενης ευνοϊκότερης μεταχείρισης και σε περιπτώσεις που τρίτος (είτε λόγω σχέσης προστήσαντος – προστηθέντος, είτε κατ' εντολή του δράστη) συντελεί στον περιορισμό της περιβαλλοντικής βλάβης⁸¹.

Πρόκειται για ζήτημα πρακτικού ενδιαφέροντος, η ακολουθούμενη πρακτική απαιτεί την ανάθεση των εργασιών περιορισμού της θαλάσσιας ρύπανσης σε εξειδικευμένο και πιστοποιημένο προσωπικό (π.χ. σε περιπτώσεις ναυαγίων), το οποίο δρα κατ' εντολή του Πλοιοκτήτη (δράστη) και συνεπώς ορθότερο είναι η αποδοχή της θέσης πως ο τελευταίος θα πρέπει να αναλογικά να τύχει της ευνοϊκότερης πρόβλεψης του νόμου.

IX. Ευθύνη των Νομικών Προσώπων

Η Οδηγία 2005/35/EK, όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 2009/123/EK, δεν προβλέπει την υποχρεωτική ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, καθώς στο άρθρο 8β και 8γ της Οδηγίας, γίνεται γενικά αναφορά στην ευθύνη των κρατών - μελών για θεσμοθέτηση αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών κυρώσεων. Δεδομένου τούτου, ο εφαρμοστικός Ν. 4037/2012 περιορίζεται μόνο σε διοικητικής φύσεως

⁸¹ Βασιλειάδης, Ν. (2015). *Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος*. Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σ. 379-381

κυρώσεις έναντι των νομικών προσώπων, των οποίων, όμως, η επιβολή συνδέεται άμεσα με την τέλεση από φυσικά πρόσωπα των αντίστοιχων εγκληματικών πράξεων⁸².

Έτσι στο **άρθρο 8** Ν. 4037/2012 προβλέπονται διοικητικές κυρώσεις έναντι των δραστών υποβάθμισης του θαλάσσιου περιβάλλοντος, όπως διοικητικό πρόστιμο (παρ. 1, 2), απαγόρευση απόπλου του πλοίου (παρ.3) και πειθαρχικές διώξεις έναντι των Ελλήνων ναυτικών (παρ. 5). Η **παρ. 6α** του ίδιου άρθρου προβλέπει διοικητικές κυρώσεις σε βάρος και των νομικών προσώπων, εφόσον η διάπραξη του εγκλήματος έγινε από φυσικά πρόσωπα που ασκούν καθήκοντα εκπροσώπησης ή ελέγχου των νομικών προσώπων αυτών (κατέχουν δηλ. ιθύνουσα θέση - αν και ο σχετικός όρος δεν χρησιμοποιείται ρητά), προς όφελός τους. Επιπλέον, στη **παρ. 6β** προβλέπονται και διοικητικές κυρώσεις εις βάρος των νομικών προσώπων, όταν το έγκλημα τελείται από φυσικό πρόσωπο που ενεργεί υπό την εξουσία των ανωτέρω. Στην περίπτωση αυτή, απαιτείται η τέλεση του εγκλήματος να έγινε δυνατή λόγω της έλλειψης εποπτείας ή ελέγχου από τα πρόσωπα της παρ. 6α. Ανάλογες προϋποθέσεις προβλέπονται και στο άρθρο 28 παρ. 5.3 και 5.4. του προγενέστερου Ν. 1650/1986. Όμως στο άρθρο 8 § 7 του Ν. 4037/2012 υπάρχει ρητή επιφύλαξη για επιβολή των διοικητικών αθροιστικά με τις ποινικές κυρώσεις, στην περίπτωση που υφίστανται τέτοιες.

Ως εκ' τούτου από η επιβολή σωρευτικά με τις ποινικές κυρώσεις, των προβλεπόμενων βαρύτατων διοικητικών προστίμων (**κρυπτοποινές**), δημιουργεί εύλογο προβληματισμό, λαμβανομένης υπόψη και της νομολογίας του ΕΔΔΑ (**κριτήρια Engel**)⁸³, όπως και του ΔΕΕ⁸⁴ αναφορικά με την κρίση περί του ποινικού ή μη χαρακτήρα της επιβαλλόμενης κύρωσης. Περαιτέρω, η επιβολή δύο ποινών στο ίδιο πρόσωπο για την ίδια πράξη (υποβάθμιση του περιβάλλοντος), έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την αρχή «**ne bis in idem**»^{85 86}, όντας ανεπίτρεπτη τόσο κατά το άρθρο 4 του πρωτ. 7 της ΕΣΔΑ όσο και με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.

⁸² Παπαϊωάννου Μ. (2012), *Το πρόβλημα της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων-επιχειρήσεων: δογματική ανάλυση και αναζήτηση ενός εναλλακτικού μοντέλου*. Διδακτορική Διατριβή. ΑΠΘ. σ. 227. Διαθέσιμο στο: <http://ikee.lib.auth.gr/record/130763/files/Papaioannou%20M.pdf>

⁸³ ΕΔΔΑ, απόφαση Engel κατά Κάτω Χωρών (τμήμα μείζονος συνθέσεως) της 8ης Ιουνίου 1976 (προσφυγές υπ' αριθ. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72)

⁸⁴ απόφαση του Δ.Ε.Κ. της 8ης Ιουλίου 1999, C-199/92 P, Hüls κατά Επιτροπής, σκέψη 150

⁸⁵ ΕΔΔΑ απόφαση Zolotukhin κατά Ρωσίας (2009), σκέψη 82

⁸⁶ Τσόλκα Ο. (2015 Οκτ). «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων για την «αυτή παράβαση»: Μια σύνθετη προβληματική εν μέσω «διασταυρώσεων» της ΕΣΔΑ με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. Ποινικά Χρονικά, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, σ. 625.

Τέλος, τα φυσικά πρόσωπα που έχουν διαχειριστικό ρόλο ή ελεγκτικές αρμοδιότητες στα νομικά πρόσωπα, κατά το άρθρο **άρθρο 7 παρ. 1**, ορίζονται ως υπεύθυνα «για την τήρηση των σχετικών με την αποφυγή της θαλάσσιας ρύπανσης διατάξεων». Συνεπώς εκ της ανωτέρω διατάξεως, αναγνωρίζεται πως έχουν **ιδιαίτερη νομική υποχρέωση** προς αποτροπή περιστατικών θαλάσσιας ρύπανσης και ως εκ τούτου ευθύνονται ποινικά και δια παραλείψεως (15 ΠΚ) ⁸⁷.

X. Ζητήματα Συρροής

Όπως αναφέρεται στην Αιτιολογική Έκθεσή του Ν. 4037/2012 οι προτεινόμενες ρυθμίσεις, αποτελούν ένα «ειδικό νομικό καθεστώς», διακρινόμενο από εκείνο του Ν.743/1977 και του Ν.1650/1986 ⁸⁸. Όπως επισημαίνεται ρητώς, οι νέες ρυθμίσεις, ως ειδικές, υπερισχύουν κάθε άλλης διατάξεως, όπως και των διατάξεων των νόμων 743/1977 και 1650/1986, οι οποίες εφαρμόζονται μόνο στις περιπτώσεις που οι πρώτες δεν τυγχάνουν εφαρμογής.

Η κατά τα ανωτέρω συμπληρωματική εφαρμογή του Ν. 1650/1986 και του Ν.743/1977, λόγω της απουσίας ρητής πρόβλεψης αναφορικά με τα όρια εφαρμογής της, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε σύγχυση, καθώς η τυχόν συμπληρωματική εφαρμογή των προγενέστερων διατάξεων κρίνεται ανά περίπτωση. Ως εκ τούτου για την διασφάλιση της ασφάλειας του δικαίου, κρίνεται από μέρος της θεωρίας επιβεβλημένος ο διαχωρισμός μεταξύ των ζητημάτων που ρυθμίζονται από τον Ν. 4037/2012 και εκείνων που αφήνει αρρύθμιστα (όπως λ.χ. την παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας – τέως πολιτική αγωγή), ώστε μόνο για τη δεύτερη κατηγορία να είναι επιτρεπτή η συμπληρωματική εφαρμογή των διατάξεων των προγενέστερων περιβαλλοντικών νομοθετημάτων.

XI. Δικονομική Αντιμετώπιση

Η δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων σχετικά με τα εγκλήματα του άρθρου 6 του Ν. 4037/2012, καθορίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου **5 παρ. 1**. Τα ελληνικά

⁸⁷ Παπανεοφύτου, Α. (2016), *Ποινικό Δίκαιο του Περιβάλλοντος στην Ελλάδα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 222

⁸⁸ Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4037/2012, σελ. 2

δικαστήρια ορίζονται ως τοπικά αρμόδια για τα εγκλήματα, που έχουν τελεστεί: α) στα εσωτερικά ύδατα κράτους - μέλους⁸⁹, β) στα χωρικά ύδατα κράτους - μέλους, γ) στα στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας εφόσον τα στενά αυτά τελούν υπό τη δικαιοδοσία κράτους - μέλους, δ) στην ΑΟΖ και ε) στην Ανοικτή Θάλασσα.

Όπως αναγνωρίζεται και στην αιτιολογική έκθεση⁹⁰ το έγκλημα της θαλάσσιας ρύπανσης έχει το χαρακτήρα «γνήσιου διεθνούς εγκλήματος»⁹¹, καθώς προσβάλλει αγαθά και αξίες οικουμενικού χαρακτήρα. Ως επακόλουθο η δικαιοδοσία των ελληνικών ποινικών δικαστηρίων διαπνέεται από την αρχή της «παγκόσμιας δικαιοσύνης»⁹².

XII. Επίμετρο

Στο παρόν Κεφάλαιο επιχειρήθηκε η ανάδειξη των ζητημάτων που προέκυψαν από την υιοθέτηση της Οδηγίας 2005/35/EK και την ενσωμάτωσή της στην ελληνική έννομη τάξη με τον εφαρμοστικό Ν. 2037/2012. Η θέσπιση της Οδηγίας επικρίθηκε έντονα και πολεμήθηκε μανιοδώς από τη ναυτιλιακή βιομηχανία, λόγω της επιβολής υψηλότερων πρότυπων προστασίας από εκείνα που έως τότε ορίζονταν σε διεθνές επίπεδο, όπως άλλωστε φαίνεται στην εξέταση της υπόθεση “Intertanko” (C-308/06). Η επιδίωξη της ΕΚ/ ΕΕ για αποτελεσματική διαφύλαξη του θαλάσσιου περιβάλλοντος μέσω της επιβολής αποτρεπτικών κυρώσεων και εφαρμογής ενός υψηλού επιπέδου προστασίας φαίνεται όχι μόνο από την ρητή αναφορά του κοινοτικού/ ενωσιακού νομοθέτη στο κείμενο της οδηγίας στην έννοια της «βαριάς αμέλειας» και την κατ’ επέκταση διεύρυνση του αξιοποιίνου σε σχέση με τις προβλέψεις της MARPOL, αλλά και από την προσπάθεια εισαγωγής μέσω της Οδηγίας του αυστηρότερου αυτού πλαισίου στις εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών-μελών.

⁸⁹ στα οποία περιλαμβάνονται και οι λιμένες, εκτός αν πρόκειται για πλοία με ξένη σημαία, οπότε περιλαμβάνονται μόνο οι ελληνικοί λιμένες, στους οποίους τα πλοία αυτά καταπλέουν

⁹⁰ Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4037/2012, σελ. 1, παρ. 2α’

⁹¹ Τσόλκα Ολ. (2012 Δεκέμβριος 12). Εισήγηση στην ημερίδα που διοργάνωσαν από κοινού το Ευρωπαϊκό Κέντρο Περιβαλλοντικής Έρευνας και Κατάρτισης του Παντείου, ο ΔΣΑ και η Ελληνική Εταιρεία Δικαίου του Περιβάλλοντος, με αντικείμενο “δικαστική προστασία του περιβάλλοντος και ευθύνη από περιβαλλοντικά ζημιά”. Πρακτικά Συνεδρίου, Διαθέσιμο στο: <http://www.ekepek.gr>

⁹² Μανωλεδάκη, Ι. (2005). *Ποινικό Δίκαιο: Επιτομή Γενικού Μέρους*. σ. 107 επ.

Παρότι η κρίση του Δικαστηρίου στην υπόθεση C-308/06 και η εναπόθεση του προσδιορισμού του ειδικότερου περιεχομένου της έννοιας της «βαριάς αμέλειας» στη διακριτική ευχέρεια των κρατών – μελών, κατέδειξε εν μέρει τη διστακτικότητα παρέμβασης στον στενό πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας, ήτοι το ποινικό δίκαιο, εντούτοις αποτέλεσε προπομπό των καθοριστικών μετέπειτα εξελίξεων και την τελική επίλυση του θέματος της ποινικής αρμοδιότητας της Ένωσης μέσω της Συνθήκης της Λισαβόνας.

1. Αξιολόγηση του υφιστάμενου νομοθετικού – ρυθμιστικού πλαισίου

Παρόλου που με την Οδηγία 2005/35/EK (όπως αναθεωρήθηκε από την) εισήχθη ένα νομοθετικό πλαίσιο υψηλού επιπέδου προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος, πρωτόγνωρο για τα μέχρι τότε δεδομένα, εντούτοις δεν παύει να αφήνει πολλά περιθώρια βελτίωσης.

Για την αποτελεσματική εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή καθόρισε μέσω της «Στρατηγικής για βιώσιμη και έξυπνη κινητικότητα», ως αναγκαίο τον μετασχηματισμό του τομέα των μεταφορών στην ΕΕ. Μεταξύ των πολλών μέτρων που αναφέρονται, το σχέδιο δράσης εστιάζει επίσης στην αναθεώρηση του νομοθετικού και ρυθμιστικού πλαισίου της ΕΕ σχετικά με τη ρύπανση από πλοία.

Ήδη από το 2005 και εφεξής, έχουν σημειωθεί σημαντικές εξελίξεις στην προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος τόσο σε διεθνές επίπεδο (μέσω προσπαθειών του Διεθνούς Ναυτιλιακού Οργανισμού του ΟΗΕ και αναθεώρησης Διεθνών Συμβάσεων, όπως της ΔΣ MARPOL), όσο και σε ενωσιακό (όπως η Οδηγία 2019/883/ΕΕ που υποχρεώνει τα πλοία να παραδίδουν τα απόβλητά τους σε λιμένες). Επιπλέον, η Οδηγία 2008/99/ΕΚ για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου έχει κριθεί αναποτελεσματική και χρήζει άμεσης αναθεώρησης. Παράλληλα δε η ΕΕ έχει αναπτύξει πλήθος συστημάτων ψηφιακής αναφοράς τα οποία διαχειρίζεται η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Ασφάλειας Ναυσιπλοΐας (European Maritime Safety Agency - EMSA) και τα οποία θα μπορούσαν να δρουν συνδυαστικά με τα συστήματα που χρησιμοποιούνται ήδη από τα κράτη - μέλη (κράτη σημαίας) για τον έλεγχο των πλοίων που ανήκουν στο νηολόγιό τους, ώστε να καθίσταται ευχερής η

συλλογική αποδεικτικών στοιχείων για παράνομες απορρίψεις πλοίων που συντελούν σε θαλάσσια ρύπανση.

Παρά, λοιπόν, το υφιστάμενο πλαίσιο για την πρόληψη της ρύπανσης από πλοία, και τις εντεινόμενες προσπάθειες της Ένωσης για επιτήρηση και επιβολή μέτρων, οι παράνομες απορρίψεις πετρελαίου και εν γένει ρυπογόνων ουσιών εξακολουθούν να εντοπίζονται τακτικά στα ευρωπαϊκά ύδατα, και επομένως ο στόχος της καταπολέμησης του φαινομένου δεν έχει υλοποιηθεί επαρκώς.

2. Η Πρόταση Αναθεώρησης της Οδηγίας 2005/35/ΕΚ

Κατόπιν των ανωτέρω διαπιστώσεων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προέβη στις 19 Μαΐου 2021 στην δημοσίευση ανάλυσης και εκτίμησης των επιπτώσεων σχετικά με την αναθεώρηση της Οδηγίας 2005/35, με στόχο την αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης και την ανάλυση της δυνατότητας πρότασης αναθεώρησης.

Ειδικότερα, η πρόταση της Επιτροπής επικεντρώνεται στην επίλυση των καίριων ζητημάτων με την προώθηση της ακόλουθης στοχοθεσίας: **α.** την παροχή κινήτρων για περιορισμό των παράνομων απορρίψεων από πλοία σε λιμένες και προώθηση της νόμιμης παράδοσης των λυμάτων στις λιμενικές εγκαταστάσεις. **β.** την αντιμετώπιση της δυσκολίας επιβολής κυρώσεων στις θαλάσσιες μεταφορές, λόγω του διασυνοριακού χαρακτήρα τους. **γ.** την αντιμετώπιση του ζητήματος της διαφοροποίησης των προβλεπόμενων κυρώσεων στα διάφορα κράτη - μέλη της ΕΕ. **δ.** την εναρμόνιση με τις τροποποιήσεις της Σύμβασης MARPOL και των παραρτημάτων της και **ε.** την διασφάλιση αποτελεσματικής χρήσης των συστημάτων δορυφορικής επιτήρησης και ψηφιακής αναφοράς σε επίπεδο ΕΕ,

Κεφάλαιο 2

Η Οδηγία 2008/99/EK σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου και ο νόμος ενσωμάτωσης Ν. 4042/2012

I. Εισαγωγικά

Ύστερα από πολυετή προσπάθεια και εκτενείς διαπραγματεύσεις σε πολιτικό και νομικό επίπεδο των θεσμικών οργάνων της ΕΚ/ΕΕ, στις 19 Νοεμβρίου 2008, η Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησε τελικά στη θέσπιση της Οδηγίας 2008/99/EK για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου. Μάλιστα καθοριστική για την υιοθέτηση της Οδηγίας, υπήρξε η παρέμβαση του Δ.Ε.Κ, στην σφοδρή αντιπαράθεση μεταξύ Συμβουλίου και Επιτροπής αναφορικά με ζήτημα της ποινικής αρμοδιότητας της ΕΚ, στην υπόθεση C-440/05 όπως εξετάστηκε αναλυτικά σε προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσης⁹³.

II. Το εφαρμοστικό πεδίο της Οδηγίας

Σύμφωνα με το άρθρο 8 της Οδηγίας 2008/99/EK, η μεταφορά της στις εθνικές νομοθεσίες έπρεπε να έχει ολοκληρωθεί στις 26 Δεκεμβρίου 2010⁹⁴. Μέσω **του άρθρου 3** της Οδηγίας (που ενσωματώθηκε αυτούσιο στην εσωτερική μας έννομη τάξη με τον Ν.4042/2012)⁹⁵, επιτευχθεί ο στόχος της κοινής ποινικής προσέγγισης των βασικών περιβαλλοντικών αδικημάτων για τα κράτη - μέλη της ΕΕ, με την θέσπιση ενός ελάχιστου καταλόγου των αξιόποινων πράξεων⁹⁶.

Η Οδηγία δεν αποσκοπεί στην εισαγωγή νέων περιβαλλοντικών αδικημάτων, αλλά ως τέτοια τυποποιούνται στον κατάλογο του άρθρου 3, ένα μεγάλο εύρος συμπεριφορών βλαπτικών προς το περιβάλλον που έχουν ήδη περιληφθεί σε νομοθετήματα και κανόνες του κοινοτικού δικαίου, όπως αυτά ειδικότερα αναφέρονται στο Παράρτημα Α της Οδηγίας⁹⁷. Επίσης, πέραν της ποινικής ευθύνης

⁹³ βλ. κεφάλαιο 3, σελ. 18

⁹⁴ Οδηγία 2008/99/EK, άρθρο 8 παρ. 1

⁹⁵ Ν 4042/2012, άρθρο 3

⁹⁶ Hecker, B. (2009). *Die Europäisierung des deutschen Umweltstrafrechts*. Tübinger Rechtswissenschaftliche Abhandlungen. Mohr Siebeck. σ. 275 επ.

⁹⁷ Αιτιολογική σκέψη 15 της Οδηγίας

των φυσικών προσώπων για τα οριζόμενα περιβαλλοντικά αδικήματα, στην Οδηγία αναγνωρίζεται και η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων ⁹⁸.

Στο κατάλογο των εγκληματικών δραστηριοτήτων του άρθρου 3 κατά κανόνα περιλαμβάνονται **εγκλήματα βλάβης ή συγκεκριμένης διακινδύνευσης** σε βάρος του περιβάλλοντος περιβάλλον ή των ατομικών έννομων αγαθών (**εγκλήματα αποτελέσματος**)⁹⁹. Ενδεικτικά στον κατάλογο εντάσσονται δραστηριότητες όπως α. της απόρριψης, εκπομπής ιοντίζουσας ακτινοβολίας, β. της παράνομης μεταφοράς και παραγωγής αποβλήτων, γ. της παραγωγής, αποθήκευσης, μεταφοράς πυρηνικών ή ραδιενεργών ουσιών δ. του εμπορίου, κατοχής, αφανισμού απειλούμενων προς εξαφάνιση ειδών της άγριας πανίδας και χλωρίδας, ε. της παραγωγής, χρήσης βλαπτικών ουσιών για το όζον, στ. κάθε γενικά συμπεριφοράς που υποβαθμίζει ουσιαστικά οικολογικά ενδιαφέροντα εντός προστατευόμενης περιοχής κ.α.¹⁰⁰

Οι δραστηριότητες του άρθρου 3, ποινικοποιούνται σε περίπτωση που μπορούν να προκαλέσουν κίνδυνο για την ανθρώπινη ζωή ή τη σωματική ακεραιότητα καθώς και για τη ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος. Η ποινικοποίηση των παραπάνω συμπεριφορών προϋποθέτει εκείνες να είναι επιβλαβείς πέραν του περιβάλλοντος και για την ανθρώπινη υγεία. Έτσι, η προστασία της ανθρώπινης υγείας σταθμίζεται στο ίδιο επίπεδο με την προστασία του περιβάλλοντος.

Επίσης η ποινικοποίηση απαιτείται να στηρίζεται στην πρόκληση **«ουσιαστικής» βλάβης** στα στοιχεία του περιβάλλοντος και **«σοβαρής» βλάβης** ως προς την ανθρώπινη υγεία. Αυτό καταδεικνύει την πρόθεση του νομοθέτη η ποινική καταστολή να χρησιμοποιηθεί ως **«έσχατο μέσο»**, συνδεδεμένη μόνο με τις σοβαρές

⁹⁸ Οδηγία 2008/99, άρθρο 6

⁹⁹ Παπανεοφύτου, Α. (2012). *Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 171

¹⁰⁰ Ειδικότερα ως αδικήματα προβλέπονται: «α. η απόρριψη, εκπομπή ή εισαγωγή ποσότητας υλικών ή ιοντίζουσας ακτινοβολίας στον αέρα, το έδαφος ή το νερό, β. η συλλογή, μεταφορά, ανάκτηση ή διάθεση αποβλήτων γ. η αποστολή αποβλήτων, οσάκις η δραστηριότητα αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 παρ. 35 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/2006, δ. η λειτουργία μονάδας, η οποία εκτελεί επικίνδυνες δραστηριότητες ή στην οποία αποθηκεύονται ή χρησιμοποιούνται επικίνδυνες ουσίες ή παρασκευάσματα ε. η παραγωγή, η επεξεργασία, ο χειρισμός, η χρήση, η κατοχή, η αποθήκευση, η μεταφορά, η εισαγωγή, η εξαγωγή ή η διάθεση πυρηνικών υλικών ή άλλων επικινδύνων ραδιενεργών ουσιών στ. η θανάτωση, ο αφανισμός, η κατοχή ή η σύλληψη προστατευόμενων ειδών της άγριας χλωρίδας ή πανίδας ζ. η εμπορία με προστατευόμενα είδη άγριας πανίδας ή χλωρίδας ή μερών ή παραγώγων αυτών η. κάθε συμπεριφορά που προκαλεί την ουσιαστική υποβάθμιση οικολογικού ενδιαφέροντος εντός προστατευόμενης περιοχής, θ. η παραγωγή, εισαγωγή, εξαγωγή, διάθεση στην αγορά ή η χρήση ουσιών που καταστρέφουν τη στιβάδα του όζοντος».

προσβολές των ως άνω προστατευόμενων έννομων αγαθών. Οι έννοιες βεβαίως της «σοβαρής» σωματικής βλάβης και «ουσιαστικής» βλάβης στην ποιότητα των στοιχείων του περιβάλλοντος, απαιτούν περαιτέρω εξειδίκευση ως προς το περιεχόμενό τους, κάτι που επιχειρεί να καλύψει η αιτιολογική έκθεση της Οδηγίας μέσω της παραπομπής στο νομικό σύστημα του κάθε κράτους μέλους και στη διακριτική του ευχέρεια¹⁰¹.

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, η θέσπιση κοινών «ελαχίστων κανόνων» μέσω των Οδηγιών σε ενωσιακό επίπεδο, δεσμεύει τον εθνικό νομοθέτη μόνο ως προς τη θέσπιση ενός ελαχίστου πλαισίου ποινικής προστασίας, ενώ είναι στη διακριτική του ευχέρεια η θέσπιση αυστηρότερων διατάξεων¹⁰². Παρόλα αυτά, η τυποποίηση, στο άρθρο 3 της Οδηγίας, ενός **αρκετά ευρύ** (και όχι περιοριστικού) καταλόγου τρόπων τελέσεως των εγκληματικών δραστηριοτήτων, προκαλεί σύγχυση ως προς την ειδική περιγραφή των ελαχίστων συστατικών στοιχείων των αξιόποινων συμπεριφορών και δεν ανταποκρίνεται στην ενωσιακή μέθοδο των ελάχιστων κοινών ποινικών κανόνων, δημιουργώντας ανασφάλεια στον εθνικό νομοθέτη σχετικά με τα όρια της ποινικοποίησης¹⁰³.

Έτσι, ο ενωσιακός νομοθέτης φαίνεται πως επιλέγει την ευρεία αυτή τυποποίηση, υπό τον φόβο να μην αφεθούν αρρυθμιστες εγκληματικές συμπεριφορές, ανατρέποντας την μέθοδο των ελάχιστων κανόνων και εισάγοντας στην πράξη μια αντίστροφη μέθοδο, αυτή της «μέγιστης ρύθμισης»¹⁰⁴.

III. Η παράνομη δραστηριότητα της μεταφοράς αποβλήτων

Όπως γίνεται κατανοητό, η Οδηγία 2008/99 έχει ως αντικείμενό της την εν' γένει ποινική προστασία του περιβάλλοντος, ενώ η ποινική προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος (που αποτελεί και το αντικείμενο έρευνας της διπλωματικής)

¹⁰¹ Αιτιολογική έκθεση της πρότασης Οδηγίας σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου, COM(2007) 51 τελικό, 5.1

¹⁰² Klip, A. (2009). *European Criminal Law: An Integrative Approach*. Intersentia. σ. 31

¹⁰³ Παύλου Σ. (2004, Νοέμβριος). *Το Ποινικό Δίκαιο και οι «Αποφάσεις-Πλαίσιο» της Ε.Ε.* ΠΧρ (11/2004). σ. 974 επ.

¹⁰⁴ Γιαννακούλα Α. (2014). *Η ανάπτυξη του ουσιαστικού ποινικού δικαίου στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η προσέγγιση των ορισμών των εγκλημάτων και των ποινών στο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης*, Διδακτορική Διατριβή. ΑΠΘ. σ. 136. Διαθέσιμο στο: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/38902>

ρυθμίζεται κατά μείζονα λόγο με βάση την ειδικότερη οδηγία 2005/35. Ιδιαίτερης σημασίας για την παρούσα έρευνα αποτελεί η ποινική αντιμετώπιση της παράνομης μεταφοράς αποβλήτων, η οποία κατά κανόνα γίνεται δια της θαλασσίας οδού (που είναι ο πλέον σύμφωρος και οικονομικός τρόπος), έχοντας όμως βαρύτατες επιπτώσεις στο θαλάσσιο περιβάλλον.

Αναφορικά με τον ορισμό της έννοιας των αποβλήτων συμαντική υπήρξε η συνεισφορά του ΔΕΚ/ΔΕΕ μέσω των υποθέσεων **C-188/07** (Commune de Mesquer κατά Total France SA, Total International Ltd) και **C-689/17** (Conti 11. Container Schiffsahrts-GmbH & Co. KG MS «MSC Flaminia» κατά Land Niedersachsen), στις οποίες το Δικαστήριο κλήθηκε μέσω προδικαστικών ερωτημάτων να προσδιορίσει το ειδικότερο περιεχόμενο του όρου των αποβλήτων σε σχέση με επικίνδυνες ουσίες που διέρρευσαν στο περιβάλλον λόγω ναυαγίου (στην πρώτη περίπτωση) και ναυτικού ατυχήματος (στην δεύτερη). Έτσι το ΔΕΚ αναγνώρισε στην C-188/07, πως «Υδρογονάνθρακες απορριφθέντες στη θάλασσα τυχαίως κατόπιν ναυαγίου, αναμειγμένοι με ύδωρ και ιζήματα και παρασυρθέντες κατά μήκος των ακτών κράτους μέλους στις οποίες και κατέληξαν, αποτελούν απόβλητα»¹⁰⁵, ενώ το ΔΕΕ στην πιο πρόσφατη C-689/17 δέχθηκε ότι ακόμα και «κατάλοιπα υπό μορφή άχρηστου μετάλλου και πυροσβεστικού υγρού αναμειγμένου με λάσπη και υπολείμματα φορτίου, τα οποία έχουν προκληθεί από ατύχημα επί πλοίου, πρέπει να θεωρηθούν απόβλητα που δημιουργούνται επί των πλοίων»¹⁰⁶. Με τις αποφάσεις αυτές το Δικαστήριο λοιπόν διεύρυνε την έννοια των αποβλήτων, ώστε αυτή να επεκτείνεται ακόμα και στις ατυχηματικές απορρίψεις επικίνδυνων ουσιών για το θαλάσσιο περιβάλλον, οι οποίες αρχικά δεν ήταν χαρακτηρισμένες ως απόβλητα.

Τέλος, ιδιαίτερο ζήτημα προκύπτει σχετικά με το αξιόποινο της αποστολής αποβλήτων (**άρθρο 3 γ' περίπτωση**), καθώς σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 35 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/2006, στο οποίο παραπέμπει τόσο το άρθρο 3 της Οδηγίας 2008/99 όσο και το αντίστοιχο άρθρο 3 του νόμου ενσωμάτωσης 4042/2012, τυποποιείται η έννοια της «παράνομης μεταφοράς» αποβλήτων, χωρίς όμως αυτή να συνδέεται υποχρεωτικά με την πρόκληση βλάβης σε βάρος του περιβάλλοντος ή τη διακινδύνευσή του. Το δε παράνομο της συμπεριφοράς κατά την ανωτέρω διάταξη του

¹⁰⁵ Απόφαση της 24ης Ιουνίου 2008 στην Υπόθεση C-188/07

¹⁰⁶ Απόφαση της 16ης Μαΐου 2019 στην Υπόθεση C-689/17

οικείου Κανονισμού, έγκειται ακόμα και σε περιπτώσεις όπως π.χ. τις μεταφορές που γίνονται χωρίς τη κοινοποίηση στις αρμόδιες αρχές ή τη συγκατάθεσή τους¹⁰⁷. Με τον τρόπο αυτό **παραβιάζεται η αρχή της «ultima ratio»**, καθώς το «παράνομο» της συμπεριφοράς στοιχειοθετείται αυτοτελώς από διοικητικής φύσεως παραβάσεις, χωρίς για την ποινικοποίηση της συμπεριφοράς να απαιτείται απαραιτήτως η προσβολή του έννομου αγαθού του περιβάλλοντος.

IV. Υποκειμενική Υπόσταση

Κατά το **άρθρο 3**, που αποτελεί και τη βασική διάταξη της Οδηγίας 2008/99, οι συμπεριφορές που τυποποιούνται στοιχειοθετούν ποινικά αδικήματα, εφόσον τελούνται «εσκεμμένα» ή οφείλονται σε «βαριά αμέλεια». Παρατηρούμε, λοιπόν, πως υφίστανται αντιστοιχία με την Οδηγία 2005/35, αφού ο νομοθέτης και εδώ θέλησε να ποινικοποιήσει, εκτός από τις πράξεις που τελούνται με **δόλο (οποιοδήποτε βαθμού) ή ενσυνείδητη αμέλεια**, επιπλέον εκείνες που οφείλονται σε **βαριά ασυνείδητη αμέλεια** (εξαιρώντας μόνο τις περιπτώσεις ελαφράς αμέλειας). Έτσι, ισχύουν, *mutatis mutandis*, όσα ήδη αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο¹⁰⁸. Υπενθυμίζεται δε πως σύμφωνα με την κρίση του Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση Inertanko, ο προσδιορισμός του περιεχομένου της υπαιτιότητας που απαιτείται για την ποινικοποίηση μιας συμπεριφοράς (όπως ο ορισμός της «βαριάς αμέλειας») επαφίεται στην διακριτική ευχέρεια των κρατών - μελών¹⁰⁹. Επίσης, κατά το **άρθρο 4** της Οδηγίας η ηθική αυτουργία και συνέργεια στην εκ' προθέσεως τέλεση των παράνομων δραστηριοτήτων του άρθρου 3 στοιχειοθετεί αυτοτελές ποινικό αδίκημα.

V. Προβλεπόμενες Κυρώσεις

Σύμφωνα με το **άρθρο 5 της Οδηγίας 2008/99** τα κράτη μέλη οφείλουν να «λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να εξασφαλίζουν ότι τα αδικήματα τα οποία αναφέρονται στα άρθρα 3 και 4 τιμωρούνται με **αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές** ποινικές κυρώσεις». Η επιλογή του νομοθέτη να μην καθορίζεται

¹⁰⁷ περιπτώσεις α' και β' του άρθρου 2 παρ. 35 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/2006

¹⁰⁸ Βλ. σελ. 29 της παρούσας

¹⁰⁹ Υπόθεση Inertanko, C-308/06, EU:C:2008:312, σκέψεις 78-79

ειδικότερα το είδος (κάθειρξη ή φυλάκιση), καθώς και το ύψος της ποινής των ανωτέρω κυρώσεων, φαίνεται να ακολουθεί τη θέση του ΔΕΚ, στην απόφαση C-440/05, ότι δηλαδή «ο προσδιορισμός του είδους και του ύψους των επιβλητέων ποινικών κυρώσεων, δεν εμπίπτει στην κοινοτική/ενωσιακή αρμοδιότητα»¹¹⁰.

Παρά το γεγονός ότι η παραπομπή στη διακριτική ευχέρεια των κρατών για τη θέσπιση «**αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών ποινικών κυρώσεων**», εξυπηρετεί τα κράτη-μέλη ως προς την ενσωμάτωση της Οδηγίας στις εσωτερικές τους έννομες τάξεις, δεν παύει να προκαλεί προβληματισμό ως προς την ομοιόμορφη εφαρμογή της Οδηγίας, δεδομένων των σημαντικών διαφοροποιήσεων που υφίστανται μεταξύ των κρατών μελών ως προς τον καθορισμό του είδους και του ύψους των ποινικών κυρώσεων για τα περιβαλλοντικά αδικήματα¹¹¹.

VI. Ευθύνη των νομικών προσώπων

Κατά τις διατάξεις του **άρθρου 6** της Οδηγίας 2008/99/EK, τα κράτη-μέλη οφείλουν να μεριμνήσουν για την απόδοση ποινικής ευθύνης και σε νομικά πρόσωπα για τα αδικήματα των άρθρων 3 και 4, εφόσον αυτά τελούνται προς όφελός τους από φυσικό πρόσωπο που κατέχει **ιθύνουσα θέση** στο νομικό πρόσωπο, δηλαδή όταν εκείνο έχει εξουσία αντιπροσώπευσης του ή εξουσία λήψης αποφάσεων ή εξουσία ελέγχου εντός του νομικού προσώπου. Το αν το φυσικό πρόσωπο πράττει ατομικά ή ως μέλος συλλογικού οργάνου είναι αδιάφορο ως προς τον καταλογισμό ποινικής ευθύνης σε βάρος του νομικού προσώπου. Έτι περαιτέρω, σύμφωνα με τη διάταξη του **άρθρου 6 παρ. 3** η στοιχειοθέτηση ποινικής ευθύνης στο νομικό πρόσωπο δεν αποκλείει το καταλογισμό ποινικής ευθύνης σε βάρος φυσικού προσώπου που είναι δράστες, ηθικοί αυτουργοί ή συνεργοί στα αδικήματα των άρθρων 3 και 4.

Οι κυρώσεις που καταλογίζεται στα νομικά πρόσωπα κατά τις διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν είναι κατά αναγκαιότητα ποινικού χαρακτήρα. Κατά το άρθρο 7 της Οδηγίας, η υποχρέωση των κρατών - μελών περιορίζεται στην επιβολή «**αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών κυρώσεων**», κάτι που σημαίνει

¹¹⁰ ΔΕΚ, Απόφαση της 23ης Οκτωβρίου 2007 στην υπόθεση C-440/05, σκέψη 70

¹¹¹ Colantoni L., Sarno S., Bianchi M. (2022, Μάιος). *Fighting Environmental Crime in Europe. An Assessment of Trends, Players and Action*, AMBITUS Report on environmental crimes in the EU-27, Rome: Italian International Affairs Institute, σ. 20

ότι είναι στη διακριτική ευχέρεια των κρατών- μελών να αντιμετωπίσουν την τέλεση των αδικημάτων του άρθρου 6 στις εσωτερικές τους έννομες τάξεις, μέσω της πρόβλεψης κυρώσεων διοικητικού χαρακτήρα σε βάρος των νομικών προσώπων (σε αντιδιαστολή με το άρθρο 5 της Οδηγίας όπου προβλέπεται ρητά η επιβολή «αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών **ποινικών** κυρώσεων»).

Είναι εμφανές πως ο κοινοτικός νομοθέτης απέφυγε, εν προκειμένω, να προβεί στη θέσπιση ποινικής ευθύνης στα νομικά πρόσωπα και επιθυμώντας μια συμβιβαστική λύση, επέλεξε τη δοκιμασμένη λύση της παραπομπής στη διακριτική ευχέρεια των κρατών - μελών ως προς την επιλογή του είδους και του ύψους των κυρώσεων. Η στάση του νομοθέτη αναδεικνύει τη διστακτικότητα παρέμβασης στο στενό πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας, ήτοι στο χώρο του ποινικού δικαίου, δεδομένης μάλιστα της απουσίας ποινικής ευθύνης σε βάρος των νομικών προσώπων στις έννομες τάξεις αρκετών κρατών - μελών (όπως συμβαίνει και στην Ελλάδα). Ως εκ' τούτου, αν και η θεσμοθέτηση ποινικής ευθύνης σε κοινοτικό/ ενωσιακό επίπεδο σε βάρος των νομικών προσώπων θα εξόπλιζε την κοινοτική/ ενωσιακή τάξη με ένα ιδιαιτέρως χρήσιμο εργαλείο στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών αδικημάτων (δεδομένου μάλιστα πως οι μεγαλύτεροι ρυπαίνοντες είναι μεγάλες επιχειρήσεις). Όμως, επιλέχθηκε να τηρηθεί ίδια στάση με αυτή της Επιτροπής στην πρόταση Οδηγίας του 2001¹¹², προς διευκόλυνση εναρμόνισης των κρατών - μελών στα οποία δεν αναγνωρίζεται ποινική ευθύνη στα νομικά πρόσωπα και τα οποία, σε διαφορετική περίπτωση, θα ήταν αναγκασμένα να προβούν σε εκτενείς και ουσιώδεις παρεμβάσεις στο εσωτερικό τους ποινικό σύστημα, που δεν ήταν εύκολο να γίνουν αποδεκτές από τους εθνικούς νομοθέτες.

Παρότι λοιπόν σε διεθνές αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο, η ανάγκη για υψηλού επιπέδου περιβαλλοντική προστασία συνηγορεί στην αναγνώριση της ποινικής ευθύνης σε βάρος των Νομικών προσώπων (μάλιστα Η.Π.Α, Καναδάς, Μεγάλη Βρετανία, Αυστραλία έχουν εισάγει γνήσια ποινική ευθύνη «genuine criminal liability», για τα περιβαλλοντικά αδικήματα σε βάρος των νομικών προσώπων, ενώ επίσης οι Σκανδιναβικές χώρες και κράτη - μέλη όπως το Βέλγιο, η Ολλανδία, η Ελβετία, η Γαλλία, η Αυστρία, η Ισπανία και η Πορτογαλία την αναγνωρίζουν στην

¹¹² COM (2001)139 τελικό, άρθρο 4 (κυρώσεις) περ.β'

εσωτερική τους έννομη τάξη¹¹³), κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο ο καταλογισμός ποινικής ευθύνης σε βάρος των νομικών προσώπων, είναι άγνωστη έννοια.

Ο Έλληνας νομοθέτης ακολουθώντας το γερμανικό πρότυπο και την αρχή «**societas delinquere non potest**» περιορίζεται στην αναγνώριση μόνο της αστικής ή της διοικητικής ευθύνης σε βάρος νομικών προσώπων. Ως εκ τούτου, όταν υφίστανται αναγκαιότητα για την αντιμετώπιση αδικημάτων που αφορούν τη δράση νομικών προσώπων, συνηθίζει να καταφεύγει στη λύση του καταλογισμού ποινικής ευθύνης σε βάρος των φυσικών προσώπων που διοικούν και εκπροσωπούν το νομικό πρόσωπο, στοιχειοθετώντας ιδιαίτερα εγκλήματα για τις πράξεις - παραλείψεις τους¹¹⁴. Αυτό μάλιστα παρατηρείται και σε προγενέστερους ειδικούς νόμους, αλλά και κατά την ενσωμάτωση Οδηγιών, με τις προβλεπόμενες κυρώσεις να αναγνωρίζονται ως διοικητικές, από το ίδιο το κείμενο του νόμου. Τέτοια περίπτωση αποτελούν και οι διατάξεις των άρθρων 28 και 30 του ειδικού Ν. 1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος, που ακολούθως τροποποιήθηκαν με τον εφαρμοστικό Ν. 4042/2012, της Οδηγίας 2008/99.

Με τις διατάξεις του **άρθρου 4 του Ν. 4042/2012**, ο καταλογισμός της ποινικής ευθύνης στα φυσικά πρόσωπα που ασκούν επιτελικά καθήκοντα στη λειτουργία του νομικού προσώπου, εδράζεται **στην ιδιαίτερη νομική τους υποχρέωση (15 ΠΚ)**, να ελέγχουν και να καθορίζουν τον τρόπο λειτουργίας του νομικού προσώπου¹¹⁵. Έτσι στα επιτελικά στελέχη των νομικών προσώπων αποδίδεται εγγυητικός ρόλος προς τη τήρηση των περιβαλλοντικών υποχρεώσεων των νομικών προσώπων¹¹⁶. Η δε ευθύνη των ανωτέρω φυσικών προσώπων χαρακτηρίζεται ως **νόθος αντικειμενική**, καθώς τους παρέχεται δικαίωμα ανταπόδειξης¹¹⁷ (ότι ενήργησαν δηλ. λαμβάνοντας κάθε αναγκαίο μέτρο προς αποτροπή της περιβαλλοντικής βλάβης). Πρέπει επίσης να επισημανθεί, ότι σε αντιδιαστολή με τον προηγούμενο Ν. 1650/1986, ο Ν. 4042/2012

¹¹³ Mongillo, V. (2012). *National experiences within the European Union: The nature of the liability and sanctions against collective entities in EU countries, corporate criminal liability and compliance programs towards a common model in the european union (Vol. II, Section II)*, Rome: Jovene Editore, σ. 75 επ.

¹¹⁴ Δημάκης, Α. (2003). *Η ποινική ευθύνη της εταιρίας: Σύγχρονα Ζητήματα Εταιρικής Ευθύνης*. Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικόλογων. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σ. 221 επ.

¹¹⁵ Ν. 4042/2012, άρθρο 4, παρ. 2

¹¹⁶ Ν. 1650/1986, άρθρο 28 παρ. 5 (όπως τροποποιήθηκε από τον Ν. 4042/2012, άρθρο 7 παρ. 4)

¹¹⁷ Παπανεοφύτου, Α. (2012, Δεκέμβριος). *Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μία κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σ. 155 επ

ακολουθώντας τις προβλέψεις της Οδηγίας 2008/99¹¹⁸, ως προς τη στοιχειοθέτηση της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης των φυσικών προσώπων δεν επέλεξε το τυπικό κριτήριο της νόμιμης εκπροσώπησης των νομικών προσώπων¹¹⁹, αλλά εκείνο της κατοχής ιθύνουσας θέσης (αξιόνοντας δηλ. την πραγματική άσκηση εξουσίας λήψης αποφάσεων ή ελέγχου). Η πρόβλεψη αυτή έχει ουσιαστική πρακτική σημασία, καθώς αποσκοπεί στην αντιμετώπιση του συχνού φαινομένου των «αχυρανθρώπων», με την απόδοση ευθυνών στους πραγματικά διοικούντες τα νομικά πρόσωπα ^{120 121}.

Εντούτοις, προβληματισμό δημιουργεί η περίπτωση της διάταξης του **άρθρου 28 παρ. 5.1 του Ν. 1650/1986 (όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 7 του Ν 4042/2012)**, με την οποία η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση πηγάζει από την ίδια την ποινική διάταξη που την προβλέπει (και όχι από εξωποινικό κανόνα)¹²². Επίσης αντικείμενο της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης και μετά τον Ν. 4042/2012 συνεχίζει να αποτελεί η εποπτεία των ιθυνόντων του νομικού προσώπου για την τήρηση των διατάξεων του παρόντος νόμου και των κατ' εξουσιοδότηση του νομοθετικών πράξεων, από τα φυσικά πρόσωπα που τελούν υπό τις εντολές τους. Έτσι καταλήγουμε στο **δογματικά παράδοξο**, η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να μην συνίσταται στην υποχρέωση ενέργειας ή παράλειψης (δηλ. την εποπτεία προς αποφυγή περιβαλλοντικής βλάβης), αλλά στην εποπτεία για τήρηση του νόμου¹²³(!)

Συνεχίζοντας, τα εγκλήματα των παρ. 5.1. και 5.2. χαρακτηρίζονται ως **γνήσια ιδιαίτερα**¹²⁴, καθώς δράστης μπορεί να είναι μόνο ο κατέχων ιθύνουσα θέση, κατά τα ανωτέρω, ενώ τυχόν συμμέτοχοι θα τιμωρούνται βάσει των σχετικών διατάξεων ΠΚ¹²⁵.

¹¹⁸ Βλ. 42 σελ της παρούσης

¹¹⁹ Παπαϊωάννου, Μ. (2012). *Το πρόβλημα της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων - επιχειρήσεων: δογματική ανάλυση και αναζήτηση ενός εναλλακτικού μοντέλου*, Διδακτορική Διατριβή, ΑΠΘ, σ. 351 επ. Διαθέσιμο στο: <http://ikee.lib.auth.gr/record/130763/files/Papaioannou%20M.pdf>

¹²⁰ Θέση που όμως δεν ακολουθείται από την νομολογία, η οποία συχνά εμμένει στην απόδοση αντικειμενικής ευθύνης στους κατέχοντες ιθύνουσα θέση, χωρίς να προτάσσει το λειτουργικό κριτήριο της πραγματικής άσκησης εξουσίας.

¹²¹ Σχετικά με το θέμα της απόδοσης «αντικειμενικής ευθύνης» στους διοικούντες βλ. Λίβος, Ν. (2009). Ευθύνη των επιχειρήσεων και των διοικητών τους για οικονομικά εγκλήματα: ένα παράδειγμα σύγχρονου σχεδιασμού του ποινικού δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σύγχρονες εξελίξεις του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 2010

¹²² Μοροζίνης, ό.π., 73.

¹²³ Μοροζίνης, ό.π., 73

¹²⁴ βλ. Παπαϊωάννου, ό.π., 463,

¹²⁵ άρθρο 49 παρ. 1 εδ. α, ΠΚ

Αναφορικά με την πλήρωση της υποκειμενικής υπόστασης του αδικήματος της διάταξης του άρθρου 28 παρ. 5.1, απαιτείται **δόλος ή αμέλεια** του κατέχοντος ιθύνουσα θέση στο νομικό πρόσωπο, που πρέπει να καλύπτει τόσο την πράξη - παράλειψη του εντολοδόχου του, όσο και την από μέρους του παράλειψη εποπτείας - αποτροπής της. Εδώ επίσης υφίσταται ένα καίριο ζήτημα, καθώς το πλαίσιο της ποινής καθορίζεται χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο βαθμός υποκειμενικής ευθύνης του κατέχοντος ιθύνουσα θέση, με αποτέλεσμα δόλος και αμέλεια να αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο (!) Αυτό ασφαλώς δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό καθώς υπάρχει κατάφωρη **παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας** (σχέση μεταξύ βαθμού απαξίας της πράξης ή παράλειψης και της επιβαλλόμενης ποινής)¹²⁶ **και κατ' επέκταση της ίδιας της αρχής της ενοχής**. Έτι περαιτέρω, στην περίπτωση που η πράξη - παράλειψη του εντολοδόχου - υφιστάμενου του εντολέα - ιθύνοντα, αποτελεί κακούργημα (κατά τη διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 28 Ν.1650/1986 που παρέμεινε με τον Ν. 4042/2012), ο ιθύνων που εξ' αμελείας παρέλειψε να ασκήσει την προβλεπόμενη εποπτεία ή έλεγχο, ευθύνεται για κακούργημα (!) Ασφαλώς, ούτε η τέλεση κακούργηματος εξ' αμελείας προβλέπεται στο ελληνικό ποινικό σύστημα (άρθρο 26 παρ. 1 ΠΚ), ούτε μπορεί να γίνει αποδεκτή σε ένα κράτος δικαίου.

Ένα ακόμα ζήτημα προκύπτει από τη γραμματική διατύπωση της παρ. 5.2 του άρθρου 28 (η οποία παρέμεινε και με τον Ν. 4042/2012), καθώς αναφέρεται ότι ο κατέχων ιθύνουσα θέση τιμωρείται «**ως αυτουργός**» για κάθε πράξη – παράλειψη των διατάξεων των παραγράφων 5.2 και 5.3. Κρίσιμο δε θα ήταν προς αποφυγή οποιασδήποτε σύγχυσης να ακολουθηθεί η νομοτεχνικά ορθότερη διατύπωση ότι δηλ. τιμωρείται «**με την ποινή του αυτουργού**»¹²⁷, εφόσον ο στόχος ήταν να εξομοιωθεί η ποινική αντιμετώπιση του κατέχοντος ιθύνουσα θέση και του υφιστάμενου εντολοδόχου του.

VII. Επίμετρο

Οι διατάξεις του νόμου ενσωμάτωσης (άρθρα 28 παρ. 5.3. έως 5.6. του Ν. 1650/1986 όπως αυτά τροποποιήθηκαν με τα άρθρα 2, 4 και 5 του Ν. 4042/2012) αναφορικά με την επιβολή κυρώσεων σε βάρος των νομικών προσώπων, προκάλεσαν την έντονη

¹²⁶ Παρασκευόπουλο, σε Υπερ. 1993, σ. 1260, 1266-1267.

¹²⁷ Ο Μοροζίνης, σε Παύλου/Σάμιου, Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Περιβάλλον ΙΙ, σ. 81

κριτική της θεωρίας. Έτσι, παρά του ότι με το άρθρο 28 παρ. 5.3 προβλέπεται ρητά και αποκλειστικά η επιβολή διοικητικών κυρώσεων σε βάρος των νομικών προσώπων, εντούτοις σε αρκετές σκέψεις¹²⁸ της **αιτιολογικής έκθεσης του Ν. 4042/2012** αναφέρεται (χωρίς καμία αιτιολόγηση) ότι ο νόμος αναγνωρίζει, και μάλιστα ευθέως, ποινική ευθύνη σε βάρος των νομικών προσώπων (!)

Έτι περαιτέρω σε αντίθεση με την αιτιολογική έκθεση, η θέση ότι με τον Ν. 4042/2012 προβλέπονται αποκλειστικά διοικητικής φύσεως κυρώσεις εδράζεται σε αρκετούς και βάσιμους λόγους. Ειδικότερα, στις προβλέψεις της ίδιας της Οδηγίας 2008/99 (άρθρο 7), η οποία κατά τα όσα ήδη αναφέρθηκαν¹²⁹ δεν επεδίωξε την εγκαθίδρυση ποινικής ευθύνη στα νομικά πρόσωπα, σεβόμενη το ποινικό σύστημα κρατών μελών (όπως η Ελλάδα) που δεν την αναγνωρίζουν. Στο ίδιο πλαίσιο, η νομολογία του ΔΕΚ στις υποθέσεις C-176/03 και C-440/05 (επακόλουθο της οποίας ήταν και η διάταξη του άρθρου 7 της Οδηγίας όπως εκτέθηκε και ανωτέρω) κατέληξε στην ίδια αντιμετώπιση του ζητήματος, δεχόμενη την διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών, αναφορικά με την λήψη των αναγκαίων μέτρων για την επιβολή «αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών κυρώσεων». Ακόμα όμως και στον προϋσχύσαντα Ν. 1650/1986, καθώς στην διάταξη του άρθρου 28 παρ. 5 σαφώς διαχωρίζεται η ποινική από την αστική και διοικητική ευθύνη¹³⁰, ενώ μάλιστα κατά το άρθρο 30 του ίδιου νόμου (το οποίο και διατηρήθηκε με τον Ν. 4042/2012) προβλέπονται συγκεκριμένες διοικητικές κυρώσεις από τα οριζόμενα διοικητικά όργανα (κατόπιν απόφασης του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας) και κατ' επέκταση ο δικαστικός έλεγχος γίνεται ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων.

Όπως αναπτύχθηκε και στο οικείο κεφάλαιο, με τον Ν.4037/2012, που ενσωμάτωσε την Οδηγία 2005/35/EK (όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 2009/123/EK) σχετικά με τη ρύπανση από πλοία και τη θέσπιση κυρώσεων για

¹²⁸ Επί παραδείγματι, βλ. αιτιολογική έκθεση σελ.10 (άρθρο 4 Ν. 4042/2012): «Στο άρθρο αυτό αναγνωρίζεται ευθέως η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, εφόσον αυτή έχει ήδη θεσπισθεί με το άρθρο 28 του ν. 1650/1986 το οποίο βελτιώνεται και εμπλουτίζεται με πρόσθετες νέες ρυθμίσεις, σύμφωνα με το άρθρο 7 του παρόντα νόμου». Επίσης βλ. σελ. 2: «Χαρακτηριστική ήταν η καθιέρωση αυτοτελούς ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων στις περιπτώσεις που η υποβάθμιση του περιβάλλοντος προερχόταν από τις δραστηριότητές τους»

¹²⁹ βλ. σελ. 43-44 της παρούσης

¹³⁰ Ν. 1650/1986, παρ. 5.2 και 5.3

παραβάσεις, σε βάρος των νομικών προσώπων προβλέπονται αμιγώς διοικητικής φύσεως κυρώσεις όταν η θαλάσσια ρύπανση γίνεται για όφελός τους από φυσικό πρόσωπο που έχει ιθύνουσα θέση σε αυτά¹³¹. Μάλιστα σε αντιστοιχία με τις διατάξεις του άρθρου 7 της Οδηγίας 2008/99/EK, με το άρθρο 8γ της Οδηγίας 2005/35/EK, όπως τροποποιήθηκε με την Οδηγία 2009/123/EK, τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να διασφαλίσουν ότι στα νομικά πρόσωπα που ευθύνονται κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 8β επιβάλλονται «αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές κυρώσεις».

Η παραπάνω επιλογή του κοινοτικού/ ενωσιακού νομοθέτη είναι ασφαλώς πλήρως δικαιολογημένη αφού όπως προαναφέρθηκε ακολουθεί τη νομολογία του ΔΕΚ/ΔΕΕ. Έτσι, ορθά η Αιτιολογική Έκθεση του Ν.4037/2012 επισημαίνει την αμιγώς διοικητική φύση των κυρώσεων που επαπειλούνται σε βάρος των νομικών προσώπων, σε πλήρη αντίθεση με την Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4042/2012, παρότι και τα δύο νομοθετήματα ψηφίστηκαν το ίδιο χρονικό διάστημα (30-01-12 και 13-02-12 αντιστοίχως) και αφορούσαν την μεταφορά στο ελληνικό δίκαιο πανομοιότυπων διατάξεων Οδηγιών.

Από τα ανωτέρω είναι προφανής η προχειρότητα με την οποία συντάχθηκε ο Ν.4042/2012, με τον οποίο επιχειρήθηκε η ενσωμάτωση της Οδηγίας 2008/99, ενώ ασφαλώς μεγάλη ευθύνη έχουν οι κοινοβουλευτικοί εκπρόσωποι, οι οποίοι όχι μόνο δεν διέγνωσαν εγκαίρως τις δογματικές παρατυπίες του νομοσχεδίου και την αστοχία των ρυθμίσεών του, αλλά περαιτέρω δεν προέβησαν και σε καμία ενέργεια αναθεώρησής του.

¹³¹ Άρθρο 8β Οδηγίας 2009/123/EK

Κεφάλαιο 3

Η Πρόταση Οδηγίας για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου και την αντικατάσταση της οδηγίας 2008/99/EK

I. Εισαγωγικά

Η οδηγία 2008/99/EK, με την οποία προβλέπονται κοινοί ελάχιστοι κανόνες για την ποινικοποίηση των παράνομων δραστηριοτήτων σε βάρος του περιβάλλοντος, αποτελεί το κύριο, μέχρι τώρα, εργαλείο της Ένωσης για αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών εγκλημάτων σε ενωσιακό επίπεδο μέσω του ποινικού δικαίου.

Η Επιτροπή προέβη σε αξιολόγηση της Οδηγίας κατά τα έτη 2019/2020, δημοσιεύοντας τα πορίσματά της στην από 28-10-2020 έκθεσή της¹³² και καταλήγοντας στη γενική διαπίστωση ότι η Οδηγία δεν έχει επιτύχει ικανοποιητικά τους στόχους της και ότι εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των κρατών μελών, παρά τις όποιες προσπάθειες.

Η αξιολόγηση έλαβε υπόψη την εφαρμογή της Οδηγίας στα κράτη - μέλη, μετά το πέρας της προθεσμίας μεταφοράς της (26-12-2010)¹³³ στις εθνικές έννομες τάξεις, εστιάζοντας στην αποτίμηση της αποτελεσματικότητάς της, της συνοχής της καθώς και της εν γένει συμβολής της στην προώθηση των στόχων της Ένωσης και της διασυνοριακής συνεργασίας, σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος και την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών εγκλημάτων. Στην αξιολόγηση, μεταξύ άλλων, ενσωματώνονται τα πορίσματα της τρίμηνης¹³⁴ δημόσιας διαβούλευσης, που πραγματοποιήθηκε με τους εμπλεκόμενους φορείς.

II. Η αναγκαιότητα της νέας Οδηγίας

Από το σύνολο των φορέων διαπιστώθηκε η αναγκαιότητα ενίσχυσης της περιβαλλοντικής προστασίας μέσω του ποινικού δικαίου, καθώς όπως αναπτύχθηκε

¹³² SWD (2020) 259 final (28.10.2020). *Evaluation of Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law.*

¹³³ Οδηγία 2008/99/EK, άρθρο 8 παρ. 1

¹³⁴ 10 Οκτωβρίου 2019 έως 2 Ιανουαρίου 2020

και προηγουμένως η παρούσα νομοθεσία σε ενωσιακό επίπεδο δεν κρίνεται ιδιαίτερα αποτελεσματική.

Επιπλέον, κοινή είναι η παραδοχή πως για την επίτευξη των στόχων της Οδηγίας και της αντιμετώπισης της περιβαλλοντικής εγκληματικότητας, δεν αρκεί ασφαλώς μόνο η χρήση του ποινικού δικαίου. Έτσι, απαιτείται συντονισμένη δράση σε ενωσιακό επίπεδο για την αποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας και αντιμετώπιση της εγκληματικής συμπεριφοράς σε βάρος του περιβάλλοντος.

Αναφορικά με την αποτελεσματικότητα της Οδηγίας, παρότι υπήρξε προσπάθεια προς την υιοθέτηση κοινού ορισμού των περιβαλλοντικών εγκλημάτων, η ύπαρξη εννοιών στην Οδηγία που παρουσιάζουν ασάφεια και διαφοροποιούνται από κράτος σε κράτος (όπως π.χ. «σοβαρές/ ουσιαστικές» βλάβες ή «αμελητέα ποσότητα»), δύναται να οδηγήσουν σε διαφορετικές ερμηνείες τους στα κράτη-μέλη που θα εμποδίσουν την διασυνοριακή συνεργασία. Αν και δεν υπάρχουν επαρκή στατιστικά στοιχεία σχετικά με την επίδραση της Οδηγίας στην διασυνοριακή συνεργασία των κρατών - μελών, σε γενικές γραμμές η συμβολή της αποτιμάται θετικά από την Επιτροπή, καθώς κρίνει πως έχει ενθαρρύνει την συνεργασία και τις πρωτοβουλίες στην ένωση για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής εγκληματικότητας.

Ο περιορισμός της Οδηγίας στην πρόβλεψη για επιβολή «αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών κυρώσεων», υποβοήθησε στην ενσωμάτωσή της στα κράτη – μέλη και άμβλυνε τις αντιδράσεις, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες των διαφόρων εννόμων τάξεων. Παρόλα αυτά στην πράξη, παρατηρείται σημαντικός βαθμός διαφοροποίησης σχετικά με τα είδη των κυρώσεων και την εφαρμογή τους στις εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών - μελών. Ορισμένα από αυτά έχουν αυστηροποιήσει σημαντικά τις προβλεπόμενες ποινές, ενώ άλλα εμφανίζουν σχετική απροθυμία.

Γενικά η αξιολόγηση κατέληξε στο συμπέρασμα, πως με την παρούσα νομοθεσία η επιτυχής διερεύνηση και δίωξη περιβαλλοντικών εγκλημάτων παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, κάτι που αναδεικνύει πως οι προβλεπόμενες κυρώσεις δεν λειτουργούν αρκετά αποτρεπτικά, ενώ παράλληλα δεν υφίσταται η δέουσα συστηματική και αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών.

Ειδικότερα, η αξιολόγηση εντόπισε έξι ουσιώδη προβλήματα που είχαν ως αποτέλεσμα την αναποτελεσματικότητα της Οδηγίας στην πράξη και τα οποία συνοψίζονται ως εξής: **α.** Το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας είναι ξεπερασμένο και ορίζεται με πολύπλοκο τρόπο (καθώς λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης υφίστανται νέα περιβαλλοντικά εγκλήματα και νέοι τρόποι τέλεσης), εμποδίζοντας την αποτελεσματική διενέργεια ερευνών, την δίωξη και τη διασυνοριακή συνεργασία. **β.** Η οδηγία περιέχει αρκετούς ασαφείς όρους που χρησιμοποιούνται για τις περιγραφές περιβαλλοντικών ποινικών αδικημάτων, και οι οποίοι ενδέχεται να παρεμποδίσουν την αποτελεσματική διενέργεια ερευνών, την δίωξη και τη διασυνοριακή συνεργασία. **γ.** Η σημαντική διαφοροποίηση των κυρώσεων στα κράτη-μέλη, και η διαπίστωση πως οι κυρώσεις δεν είναι επαρκώς αποτελεσματικές και αποτρεπτικές σε κάποια εξ' αυτών. **δ.** Η ανεπαρκής εσωτερική και διασυνοριακή συνεργασία και συντονισμός για το περιβαλλοντικό έγκλημα μεταξύ των κρατών μελών που παράλληλα εμποδίζει την αποτελεσματική διενέργεια ερευνών και δίωξη. **ε.** Η έλλειψη αξιόπιστων και ενημερωμένων στατιστικών στοιχείων για τις δραστηριότητες που αφορούν την περιβαλλοντική εγκληματικότητα σε πολλά κράτη μέλη, εμποδίζει τους αρμόδιους εθνικούς φορείς περιβαλλοντικής πολιτικής, να αξιολογούν την αποτελεσματικότητα των μέτρων τους. **στ.** Αναποτελεσματική «αλυσίδα επιβολής»: το περιβαλλοντικό έγκλημα δεν ιεραρχείται αποτελεσματικά, δεν εντοπίζεται, δεν διερευνάται, δεν διώκεται και δεν τιμωρείται λόγω της αναποτελεσματικής λειτουργίας της. Έχουν εντοπιστεί κενά σε όλα τα κράτη μέλη και σε όλα τα επίπεδα της διαδικασίας επιβολής μέτρων (περιβαλλοντικοί επιθεωρητές, αστυνομία, εισαγγελία και ποινικά δικαστήρια), συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης επαρκών πόρων, της ανεπαρκούς κατάρτισης και της έλλειψης εξειδικευμένων γνώσεων, της έλλειψης ευαισθητοποίησης και ιεράρχησης προτεραιοτήτων, όπως και αδυναμίες στους τομείς συνεργασίας και ανταλλαγής πληροφοριών.

Με βάση τα πορίσματα της αξιολόγησης, η Επιτροπή αποφάσισε τελικά να αναθεωρήσει την Οδηγία, προβαίνοντας στη νομοθετική πρόταση για την αναθεώρησή της, τον Δεκέμβριο του 2021¹³⁵. Οι νέες νομοθετικές προτάσεις, καθώς και ο προσδιορισμός των στόχων και των επιλογών της αναθεωρημένης ενωσιακής

¹³⁵ COM (2021) 851 final (15.12.2021). Proposal for a Directive of The European Parliament and Of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC, 2021/0422 (COD)

περιβαλλοντικής πολιτικής, βασίστηκαν εξ' ολοκλήρου στα πορίσματα της έκθεσης αξιολόγησης.

III. Στόχοι της νέας Οδηγίας

Κατόπιν των ανωτέρω διαπιστώσεων, η Επιτροπή προέβη σε πρόταση νέας αναθεωρημένης Οδηγίας για το περιβαλλοντικό έγκλημα, εντάσσοντάς τη στο ευρύτερο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και αποσκοπώντας στην πραγμάτωση των στόχων της, μέσω της αποτελεσματικότερης αντιμετώπισης, σε ενωσιακό επίπεδο, της ρύπανσης και υποβάθμισης του περιβάλλοντος, καθώς και της κλιματικής αλλαγής.

Η νομοθετική πρωτοβουλία της ΕΕ, αναμένεται να βελτιώσει τα επίπεδα εντοπισμού των περιστατικών ρύπανσης και να βοηθήσει τις δικαστικές αρχές στο έργο τους, προωθώντας την ενίσχυση της συμμόρφωσης με τους περιβαλλοντικούς κανόνες της ΕΕ και συνακόλουθα την προστασία των στοιχείων του περιβάλλοντος και της ανθρώπινης υγείας.

Με τη νέα Οδηγία επιχειρείται να υπάρξει μεγαλύτερη ασφάλεια δικαίου, μέσω σαφέστερων ορισμών, αλλά και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών εγκλημάτων, μέσω της πρόβλεψης στοχευμένων κυρώσεων και διασφάλισης της εναρμονισμένης εφαρμογής τους.

Τέλος, για την αντιμετώπιση των ανωτέρω έξι προβλημάτων που εντοπίστηκαν, η πρόταση έθεσε έξι αντίστοιχους βασικούς στόχους¹³⁶: **α.** την βελτίωση της αποτελεσματικότητας των ερευνών και της δίωξης με την επικαιροποίηση του εφαρμοστικού πεδίου της οδηγίας. **β.** την αποτελεσματικότητα των ερευνών και της δίωξης με την αποσαφήνιση ή την εξάλειψη των αόριστων όρων που χρησιμοποιούνται στους ορισμούς του περιβαλλοντικού εγκλήματος. **γ.** την διασφάλιση αποτελεσματικών, αποτρεπτικών και αναλογικών κυρώσεων για το περιβαλλοντικό έγκλημα. **δ.** την ενίσχυση της διασυνοριακής έρευνας και δίωξης. **ε.** την τεκμηριωμένη λήψη αποφάσεων για το περιβαλλοντικό έγκλημα μέσω της βελτιωμένης συλλογής και

¹³⁶ COM (2021) 851 final (15.12.2021). Proposal for a Directive of The European Parliament and Of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC, 2021/0422 (COD), 1

ανταλλαγής στατιστικών δεδομένων. **στ.** την επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα των εθνικών μηχανισμών επιβολής για την προώθηση των ερευνών, των διώξεων και των κυρώσεων.

IV. Νομική βάση της Οδηγίας

Ως νομική βάση της προτεινόμενης Οδηγίας χρησιμοποιείται το **άρθρο 83 παρ. 2 της ΣΛΕΕ**, στο οποίο καθορίζεται η αρμοδιότητα της ΕΕ να θεσπίζει ελάχιστους κανόνες όσον αφορά τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων και κυρώσεων, για την **αποτελεσματική εναρμόνιση** των κρατών - μελών και την αποτελεσματική εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής της Ένωσης (σύμφωνα με **τις αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας**), κατά τα όσα αναλύθηκαν και στο σχετικό κεφάλαιο της παρούσης¹³⁷.

Όμως όσον αφορά την καταλληλότητα του άρθρου 83 ΣΛΕΕ ως νομικής βάσης για το περιβαλλοντικό έγκλημα, υφίσταται και αντίστοιχη κριτική. Παρότι, λοιπόν, η ανωτέρω διάταξη προβλέπει την υιοθέτηση κοινών κανόνων όσον αφορά τους ορισμούς των εγκλημάτων και των επαπειλούμενων κυρώσεων, δεν φαίνεται να καλύπτει τα υπόλοιπα ζητήματα που προκύπτουν από την ιδιαιτερότητα της φύσης των περιβαλλοντικών αδικημάτων. Έτσι, έχει προταθεί¹³⁸ επικουρικά η προσθήκη στη νομική βάση της Οδηγίας και του **άρθρου 84 ΣΛΕΕ**, καθώς η αποτελεσματική «ενθάρρυνση και στήριξη»¹³⁹ της δράσης των κρατών μελών στον τομέα της πρόληψης του περιβαλλοντικού εγκλήματος είναι καθοριστικής σημασίας, ενώ παράλληλα με αυτό τον τρόπο ακολουθείται η αρχή της *ultima ratio* και της χρήσης του ποινικού δικαίου ως έσχατου μέσου.

Εν συνεχεία, ακολουθώντας την **αρχή της αναλογικότητας** (όπως ειδικότερα αυτή ορίζεται στο **άρθρο 5 παρ. 4 ΣΕΕ**), η προτεινόμενη αναθεώρηση της οδηγίας 2008/99/ΕΚ περιορίζεται στο αναγκαίο και αναλογικό για την προσαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας αναφορικά με τα νέα περιβαλλοντικά αδικήματα και

¹³⁷ Βλ. Σελ.14

¹³⁸ Grasso, G., Sicurella, R., Scalia, V. (2015). *Articles 82-86 of the Treaty on the Functioning of the European Union and Environmental Crime. Study in the framework of the EFFACE research project*. Catania: University of Catania. 33-34. Διαθέσιμο στο: https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_ECtHR%20and%20Environmental%20Crime/index.pdf

¹³⁹ χρησιμοποιούνται οι όροι όπως προβλέπονται στην οικεία διάταξη

περιβαλλοντικούς κινδύνους. Τα μέτρα που εισάγονται περιορίζονται μόνο στο βαθμό που απαιτείται για την αποτελεσματική λειτουργία του προτεινόμενου ποινικού πλαισίου¹⁴⁰.

Στη διάταξη του **άρθρου 191 παρ. 2 ΣΛΕΕ**, αναγνωρίζεται ρητά η σημασία εφαρμογής ενός υψηλού επιπέδου περιβαλλοντικής προστασίας σε ενωσιακό επίπεδο, στηριζόμενο **στις αρχές της προφύλαξης και της προληπτικής δράσης, της επανόρθωσης των καταστροφών του περιβάλλοντος** (κατά προτεραιότητα στην πηγή), καθώς και στην αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει».

Η έκταση της εξάρτησης των περιβαλλοντικών κανόνων της ΕΕ από μέτρα προφύλαξης και πρόληψης, κατά τα ανωτέρω, οδηγεί στη συμπερίληψη της συμπεριφοράς **από αμέλεια** στο πεδίο των περιβαλλοντικών αδικημάτων. Γενικά, οι εξ αμελείας πράξεις και παραλείψεις μπορεί να έχουν σημαντικές ή ακόμη και καταστροφικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (όπως άλλωστε αποδείχθηκε στις περιπτώσεις των σοβαρών ναυαγίων Erika και Prestige). Η παραδοχή αυτή, λαμβάνοντας υπόψη και την ιδιαίτερη απαξία της κοινωνίας προς τα σοβαρά περιβαλλοντικά εγκλήματα, οδηγούν στην ποινικοποίηση των εξ' αμελείας πράξεων ή παραλείψεων. Στην τιμώρηση της αμέλειας συνηγορεί, βεβαίως, και ο αποτρεπτικός χαρακτήρας των ποινικών κυρώσεων, καθώς έτσι αποθαρρύνονται επικίνδυνες συμπεριφορές που οδηγούν σε σοβαρή υποβάθμιση του περιβάλλοντος, όπως για παράδειγμα περιστατικά θαλάσσιας ρύπανσης που οφείλονται σε αστοχία υλικού ή ελλιπή συντήρηση, λόγω περικοπών από τις ναυτιλιακές ή πετρελαϊκές εταιρίες.

V. Προτεινόμενες διατάξεις

1. Αντικείμενο της Οδηγίας

Στη διάταξη του **άρθρου 1** καθορίζεται το **αντικείμενο της οδηγίας**, και ειδικότερα ο στόχος της να διασφαλίσει την αποτελεσματική **προστασία του περιβάλλοντος**, μέσω της θέσπισης ελάχιστων κανόνων σχετικά με τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων και κυρώσεων.

¹⁴⁰ COM (2021) 851 final (15.12.2021). Proposal for a Directive of The European Parliament and Of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC, 2021/0422 (COD), Αιτιολογική Έκθεση, σελ.3

Στη διάταξη του **άρθρου 2** περιέχονται οι ορισμοί των όρων που χρησιμοποιούνται στην οδηγία, συμπεριλαμβανομένου του ορισμού της «παράνομης» συμπεριφοράς για τον ορισμό των περιβαλλοντικών ποινικών αδικημάτων. Έτσι, «**παράνομη**» είναι η συμπεριφορά που παραβιάζει: **α.** νομοθεσία της Ένωσης, η οποία ανεξάρτητα από τη νομική της βάση συμβάλλει στην επιδίωξη των στόχων της πολιτικής της Ένωσης για την προστασία του περιβάλλοντος, όπως ορίζονται στη ΣΛΕΕ **β.** νόμο, κανονιστικές πράξεις της Διοίκησης ή απόφαση που λαμβάνεται από αρμόδια αρχή κράτους μέλους και η οποία ενσωματώνει ενωσιακούς κανόνες.

2. Πεδίο Εφαρμογής

Με τη διάταξη του **άρθρου 3**, καθορίζεται το εύρος των περιβαλλοντικών εγκλημάτων με στόχο να καλυφθεί το σύνολο των δραστηριοτήτων σε βάρος του περιβάλλοντος. Η νέα οδηγία εισάγει **νέες κατηγορίες περιβαλλοντικών παραβάσεων**, διευρύνοντας τον κατάλογο των δραστηριοτήτων σε βάρος του περιβάλλοντος. Τόσο τα αδικήματα όσο και οι επαπειλούμενες κυρώσεις αφορούν **σοβαρές** παραβιάσεις της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, κατά την αρχή της αναλογικότητας. Επίσης, στόχος της Οδηγίας είναι ο καθορισμός σαφών και συγκεκριμένων περιγραφών των παράνομων δραστηριοτήτων, ενώ παράλληλα αποσαφηνίζονται οι ακαθόριστοι περιγραφικοί όροι της εγκληματικής συμπεριφοράς που περιέχονταν στην Οδηγία 2008/99 (όπως αυτός της «σοβαρής/ουσιαστικής» βλάβης, η του επιρρήματος «πιθανόν» αναφορικά με πρόκληση βλάβης σε στοιχεία του περιβάλλοντος ή στην ανθρώπινη ζωή και υγεία, καθώς και της «αμελητέας» ποσότητας), με την εισαγωγή επεξηγηματικών κριτηρίων που καθορίζουν κοινό τρόπο ερμηνείας των όρων αυτών για τα κράτη μέλη και εμπεδώνουν στη πράξη μεγαλύτερη ασφάλεια δικαίου.

Σε αντίθεση λοιπόν με την ισχύουσα οδηγία 2008/99, που άφηνε την εκτίμηση των ανωτέρω όρων στα κράτη - μέλη, με την παρούσα αυτά καλούνται να διασφαλίσουν ότι η εθνική τους νομοθεσία προβλέπει ότι τα ακόλουθα στοιχεία λαμβάνονται υπόψη, κατά περίπτωση:

- για την αξιολόγηση του πότε η βλάβη ή η «**πιθανή**» βλάβη, καθίσταται «**ουσιαστική**» σε βάρος των σκοπών της έρευνας, της άσκησης δίωξης και της εκδίκασης των

αντίστοιχων εγκλημάτων που τυποποιούνται στην παρ.1 του παρόντος άρθρου¹⁴¹: α. η αρχική κατάσταση του επηρεαζόμενου περιβάλλοντος· β. το εάν η ζημία είναι μακροπρόθεσμη, μεσοπρόθεσμη ή βραχυπρόθεσμη· γ. η σοβαρότητα της ζημίας· δ. η εξάπλωση της ζημίας· ε. η αναστρεψιμότητα της ζημίας.

- για την αξιολόγηση του πότε η παράνομη δραστηριότητα είναι «πιθανόν» να προκαλέσει θάνατο ή «σοβαρό» τραυματισμό ή «ουσιαστική» βλάβη στα στοιχεία του περιβάλλοντος και στην χλωρίδα και πανίδα για τους σκοπούς της έρευνας, δίωξης και εκδίκασης των ειδικότερα προβλεπόμενων εγκλημάτων¹⁴²: α. αν για την εκτέλεση της δραστηριότητας που θεωρείται ριψοκίνδυνη ή επικίνδυνη, απαιτείται εξουσιοδότηση που δεν λήφθηκε ή δεν τηρήθηκαν οι όροι της· β. ο βαθμός υπέρβασης των ορίων της εξουσιοδότησης που δόθηκε για τη δραστηριότητα· γ. εάν το υλικό ή η ουσία έχει ταξινομηθεί ως επικίνδυνο, ή έχει καταχωρηθεί ως επιβλαβές για το περιβάλλον ή την ανθρώπινη υγεία.

- για την αξιολόγηση του κατά πόσον η ποσότητα θεωρείται ως «αμελητέα» ή όχι για τους σκοπούς της έρευνας, της δίωξης και της εκδίκασης των ειδικότερα προβλεπόμενων εγκλημάτων¹⁴³: α. η ποσότητα των ρυπαντών που ευθύνονται για τη περιβαλλοντική βλάβη· β. ο βαθμός υπέρβασης των νόμιμων κατώτατων ορίων ή των οριακής τιμής ή άλλων παραμέτρων μέτρησης της ρύπανσης· γ. η κατηγοριοποίηση των προσβαλλόμενων ειδών πανίδας ή χλωρίδας (αν δηλ. βρίσκονται υπό εξαφάνιση ή υπό απειλή κτλ)· δ. το κόστος αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημίας.

Η προσπάθειά να διασαφηνιστούν οι ανωτέρω όροι και να παρασχεθούν στον εφαρμοστή του δικαίου ασφαλή κριτήρια, για την εφαρμογή τους, συγκαταλέγεται στις θετικές πτυχές του σχεδίου της Οδηγίας.

Παρόλα αυτά, συνεχίζουν να υφίστανται αρκετοί άλλοι όροι που ενέχουν αοριστίας και θα απαιτούσαν επίσης περαιτέρω διευκρίνιση. (ενδεικτικά: «σοβαρός

¹⁴¹ COM (2021) 851 final (15.12.2021). Proposal for a Directive of The European Parliament and Of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC, 2021/0422 (COD), άρθρο 3, παρ. 3

¹⁴² ό.π., άρθρο 3, παρ. 4

¹⁴³ ό.π., άρθρο 3, παρ. 5

τραυματισμός»¹⁴⁴ - Όσον αφορά τα νομικά πρόσωπα: «έχουν διαπραχθεί όφελός τους»¹⁴⁵κ.α.)

2.1. Η Προστασία του Θαλασσίου Περιβάλλοντος

Ως προς την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος πολύ σημαντική εξέλιξη είναι η εισαγωγή στον κατάλογο των παράνομων δραστηριοτήτων (άρθρο 3 παρ.1 περ. η'¹⁴⁶) της απόρριψης ρυπογόνων ουσιών από πλοία, καθώς προτείνεται αυτή να μεταφερθεί από την Οδηγία 2005/35/EK (όπως τροποποιήθηκε από την 2009/123/EK) στην υπό πρόταση Οδηγία, προς ενοποίηση του περιβαλλοντικού νομικού πλαισίου. Έτσι στη διάταξη του **άρθρου 27** προβλέπεται ρητά ότι η οδηγία 2009/123/EK παύει να ισχύει για τα κράτη μέλη από την ημερομηνία μεταφοράς της στην εσωτερική τους έννομη τάξη.

Η παράνομη δραστηριότητα κατά τα όσα ήδη προαναφέρθηκαν αφορά στην υποβάθμιση της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος μέσω της απόρριψης από πλοίο ρυπογόνων ουσιών (δηλ. πετρέλαιο και επιβλαβείς υγρές ουσίες που μεταφέρονται χύδην¹⁴⁷) από πλοίο σε οποιαδήποτε από τις περιοχές του άρθρου 3 (δηλ. εσωτερικά και χωρικά ύδατα κράτους - μέλους, στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας, ΑΟΖ και ανοιχτή θάλασσα). Ως αξιόποινες πράξεις χαρακτηρίζονται μόνο οι απορρίψεις ρυπογόνων ουσιών από τα πλοία, οι οποίες συντελούν στην υποβάθμιση των θαλάσσιων υδάτων (έγκλημα αποτελέσματος). Οι μεμονωμένες ήσσονος σημασίας απορρίψεις δεν θεωρούνται αξιόποινη συμπεριφορά, εκτός αν επαναλαμβάνονται συστηματικά, ώστε συνδυαστικά από αυτές να υφίσταται κίνδυνος υποβάθμισης του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

¹⁴⁴ «serious injury», πρόταση άρθρου 3 παρ. 1

¹⁴⁵ «for their benefit», υπό πρόταση άρθρο 6 παρ. 1

¹⁴⁶ «(h) the ship-source discharges of polluting substances referred to in Article 4(1) of Directive 2005/35/EC of the European Parliament and of the Council⁴² on ship-source pollution and on the introduction of penalties, including criminal penalties, into any of the areas referred to in Article 3(1) of that Directive, provided that the ship-source discharges do not satisfy the exceptions set in Article 5 of that Directive; this provision shall not apply to individual cases, where the ship-source discharge does not cause deterioration in the quality of water, unless repeated cases by the same offender in conjunction result in deterioration in the quality of water;»

¹⁴⁷ ΔΣ MARPOL 73/78, Παραρτήματα I και II

Περαιτέρω, όπως προβλέπεται και στο προοίμιο της υπό πρόταση Οδηγίας (αρ. 7), παραμένει στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών η θέσπιση αυστηρότερων ποινικών διατάξεων. Και εδώ, λοιπόν, αποτυπώνεται ρητά η επιλογή του νομοθέτη για την θέσπιση «ελάχιστων κανόνων» για το περιβαλλοντικό έγκλημα μέσω της νέας Οδηγίας, όπως άλλωστε προκύπτει και από τη νομική της βάση (83§2 ΣΛΕΕ).

Ωστόσο, δεν παύει από την ολοένα εντεινόμενη διεύρυνση του πεδίου των εγκληματικών συμπεριφορών να υφίσταται και σχετικός προβληματισμός. Όπως παρατηρήθηκε και κατά την παρουσίαση της ισχύουσας Οδηγίας 2008/99/EK ο ευρύτετος κατάλογος του άρθρου 3, δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στην ενωσιακή μέθοδο των ελάχιστων κανόνων, ενώ επίσης η ποινικοποίηση ενός αρκετά μεγάλου εύρους συμπεριφορών δεν συνάδει με την **αρχή της «ultima ratio»**, που έχει παγιωθεί εντός της ένωσης και διαπνέει ολόκληρη τη νομοθεσία της, δεσμεύοντας τον ενωσιακό νομοθέτη να επιλέγει το μέσο του ποινικού δικαίου μόνο εάν δεν υπάρχει άλλη εναλλακτική λύση ή τα προϊσχύσαντα μέτρα αποδείχθηκαν ανεπαρκή για την επίτευξη των στόχων και της πολιτικής της Ένωσης.

3. Υποκειμενική Υπόσταση

Με τη διάταξη του **άρθρου 3 παρ. 2**, τα κράτη μέλη υποχρεώνονται να διασφαλίσουν ότι οι συμπεριφορές που τυποποιούνται στην παρ. 1 στοιχειοθετούν ποινικά αδικήματα, εφόσον τελούνται **«τουλάχιστον με βαριά αμέλεια»**¹⁴⁸. Παρατηρούμε, συνεπώς, πως υφίστανται αντιστοιχία τόσο με την Οδηγία 2005/35, όσο και με την οδηγία 2008/99 και ισχύουν, *mutatis mutandis*, όσα ήδη έχουν αναφερθεί στα σχετικά κεφάλαια. Επιγραμματικά, λοιπόν, ο νομοθέτης και στη νέα Οδηγία, εκτός από τις πράξεις που οφείλονται σε δόλο (οποιουδήποτε βαθμού) ή ενσυνείδητη αμέλεια, ποινικοποιούνται και εκείνες που τελούνται με βαριά ασυνείδητη αμέλεια. Έτσι, του πεδίου εφαρμογής εξαιρούνται, και εδώ, μόνο οι περιπτώσεις ελαφράς ασυνείδητης αμέλειας.

¹⁴⁸ “Member States shall ensure that the conduct referred to in paragraph 1, points (a), (b), (c), (d), (e), (f), (h), (i), (j), (k), (m), (n), (p) (ii), (q), (r) also constitutes a criminal offence, when committed **with at least serious negligence**.”

Επίσης, κατά το σχέδιο του **άρθρου 4**, η ηθική αυτουργία και συνέργεια στην τέλεση των παράνομων δραστηριοτήτων του άρθρου 3 στοιχειοθετεί αυτοτελές ποινικό αδίκημα, ενώ ποινικοποιείται και η απόπειρα όταν τελείται με πρόθεση.

4. Ευθύνη φυσικών προσώπων

Κατά το σχέδιο του **άρθρου 5** παρέχονται τα ελάχιστα πρότυπα που διασφαλίζουν ότι τα αδικήματα που αναφέρονται στα άρθρα 3 και 4 τιμωρούνται με αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις. Αναφορικά με τις επαπειλούμενες κυρώσεις για τα περιβαλλοντικά εγκλήματα της νέας Οδηγίας, προβλέπονται ποινές φυλάκισης ή/ και πρόστιμο. Επιπλέον, η πρόταση απαιτεί από τα κράτη μέλη να θεσπίσουν συγκεκριμένα επίπεδα και είδη κυρώσεων για περιβαλλοντικά ποινικά αδικήματα. Η προτεινόμενη κατηγοριοποίηση αντικατοπτρίζει τη σοβαρότητα των αδικημάτων. Για παράδειγμα, η **παρ. 2** ορίζει ότι τα αδικήματα που αναφέρονται στο άρθρο 3 θα πρέπει να τιμωρούνται με μέγιστη ποινή φυλάκισης τουλάχιστον δέκα ετών, εάν προκαλούν ή είναι πιθανό να προκαλέσουν θάνατο ή σοβαρό τραυματισμό.

Η **παρ. 5** αποσκοπεί στο να λάβουν τα κράτη μέλη μέτρα για να διασφαλίσουν ότι τα αδικήματα που αναφέρονται στα άρθρα 3 και 4 μπορούν να υπόκεινται σε πρόσθετες κυρώσεις και μέτρα που θα επιτρέπουν την αποτελεσματική αντιμετώπιση διάφορων τύπων εγκληματικής συμπεριφοράς σε βάρος του περιβάλλοντος.

Ιδιαίτερο ζήτημα προκύπτει από τη διάταξη του **άρθρου 5 παρ. 5 εδ. 6**, με την οποία καλούνται τα κράτη-μέλη να προβούν στη στέρηση του δικαιώματος του «εκλέγεσθαι»¹⁴⁹, έναντι των φυσικών προσώπων που καταδικάζονται για τα αδικήματα που αναφέρονται στα υπό πρόταση άρθρα 3-4. Η σύνδεση της περιβαλλοντικής εγκληματικότητας με τη στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων (έστω και προσωρινώς), μπορεί μεν να αποδίδει με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο την ιδιαίτερη κοινωνική απαξία των εγκλημάτων σε βάρος του εννόμου αγαθού του περιβάλλοντος, που θέλει να προσδώσει ο ενωσιακός νομοθέτης. Σε καμία περίπτωση, όμως, δεν μπορεί να αυτή να θεωρηθεί δικαιολογημένη (ελλείψει μάλιστα ειδικής νομοθετικής αιτιολόγησης), καθώς παραβιάζει θεμελιώδη δικαιώματα (!), όπως αυτά κατοχυρώνονται στα **άρθρα 39-40 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.**,

¹⁴⁹ «temporary bans on running for elected or public office»

αλλά και στα συντάγματα όλων των κρατών-μελών. Προσβάλλει επίσης κατάφωρα και την αρχή της αναλογικότητας. Είναι δε προφανές πως δεν είναι αποδεκτό να τύχει καμίας εφαρμογής ούτε σε ενωσιακό επίπεδο, ούτε και στη χώρα μας και πρέπει να αποσυρθεί από τις διατάξεις της υπό πρόταση Οδηγίας.

5. Ευθύνη νομικών προσώπων

Στο υπό πρόταση **άρθρο 6** περιέχονται υποχρεώσεις για τη διασφάλιση της ευθύνης των νομικών προσώπων σχετικά με τα αδικήματα που αναφέρονται στα άρθρα 3 και 4, όταν αυτά έχουν διαπραχθεί προς όφελός τους από φυσικά πρόσωπα που κατέχουν ιθύνουσα θέση¹⁵⁰ στη λειτουργία τους.

Επίσης προβλέπεται ότι τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι τα νομικά πρόσωπα μπορούν να διωχθούν για την έλλειψη εποπτείας και ελέγχου από τους κατέχοντες σε αυτά, ιθύνουσα θέση, και η οποία κατέστησε δυνατή τη διάπραξη των αδικημάτων που αναφέρονται στα άρθρα 3 και 4 προς όφελος του νομικού προσώπου. Η ευθύνη του νομικού προσώπου δεν συνεπάγεται τον αποκλεισμό της ευθύνης των φυσικών προσώπων.

VI. Επίμετρο

Όπως συνέβη και στις Οδηγίες 2005/35 και 2008/99, έτσι και στη νέα Οδηγία¹⁵¹ ο νομοθέτης, σεβόμενος τα νομικά συστήματα των κρατών μελών και ακολουθώντας τη νομολογία του ΔΕΚ/ΔΕΕ, αφήνει στη **διακριτική ευχέρεια** των κρατών-μελών το είδος των κυρώσεων¹⁵² που θα προβλέπονται για τα νομικά πρόσωπα (και οι οποίες μπορεί να μην έχουν ποινικό χαρακτήρα αλλά αμιγώς διοικητικό). Βεβαίως, εδώ υπάρχουν και εκείνοι που θα επιθυμούσαν¹⁵³, ο ενωσιακός νομοθέτης να φανεί πιο τολμηρός, καθορίζοντας την ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων και κατ' επέκταση υποχρεώνοντας όλα τα μέλη-κράτη (ακόμα και αυτά που δεν την αναγνωρίζουν¹⁵⁴) να την εισάγουν στις εσωτερικές έννομες τάξεις τους. Δεδομένου

¹⁵⁰ Ισχύουν και εδώ, *mutatis mutandis*, όσα έχουν αναφερθεί στο κεφ. 2, ενότητα VI: *Ευθύνη των νομικών προσώπων*.

¹⁵¹ *Article 7: Sanctions for legal persons*

¹⁵² «effective, proportionate and dissuasive sanctions»

¹⁵³ μεταξύ των οποίων και ο εκπονών την παρούσα διπλωματική

¹⁵⁴ όπως η Ελλάδα

επίσης ότι οι μεγαλύτεροι ρυπαίνοντες είναι μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες, η ατολμία του ενωσιακού νομοθέτη αφήνει μια ακόμα χαμένη ευκαιρία, τόσο για την αποτελεσματική καταπολέμηση του περιβαλλοντικού εγκλήματος, όσο και για την εγκαθίδρυση ενός πραγματικά κοινού περιβαλλοντικού ποινικού δικαίου σε επίπεδο ΕΕ.

Προκειμένου δε να αμβλύνει την απουσία υποχρεωτικής ποινικής ευθύνης σε βάρος των νομικών προσώπων, η Επιτροπή προτείνει **συμπληρωματικές κυρώσεις**, όπως την ανάκληση αδειών, την έκπτωση από δικαιώματα και τον αποκλεισμό από την πρόσβαση σε δημόσια χρηματοδότηση, οι οποίες δύναται να αποδειχθούν αρκετά αποτελεσματικότερες από τα διοικητικά πρόστιμα, κατά τη κρίση της. Βεβαίως και εδώ γεννούνται ζητήματα, ιδίως αναφορικά με την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας εφόσον εκ' πρώτης απόψεως φαίνεται τα επιπρόσθετα μέτρα να επιβάλλονται οριζοντίως, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το μέγεθος ή ο κύκλος εργασιών του νομικού προσώπου.

Τέλος, για την επίτευξη «αποτελεσματικών, αναλογικών και κατάλληλων» κυρώσεων, προτείνονται ελαφρυντικές και επιβαρυντικές περιστάσεις. Σαν **επιβαρυντικές περιστάσεις** καθορίζονται η σοβαρότητα της περιβαλλοντικής βλάβης, η συμμετοχή του οργανωμένου εγκλήματος (εντοπίζεται σε μεγάλο βαθμό σε εγκλήματα που αφορούν την διαχείριση και μεταφορά των αποβλήτων), το ύψος του κέρδους που αποκομίζεται ή αναμένεται από την παραβίαση των περιβαλλοντικών κανόνων κ.α. Στις **ελαφρυντικές περιστάσεις** περιλαμβάνεται η παροχή συνδρομής και χρήσιμων πληροφοριών στις Αρχές, οι οποίες βοηθούν στον εντοπισμό και την δίωξη των δραστών κ.α.

Δεν παύει και εδώ να τίθεται ζήτημα, αναφορικά με τη χρήση ασαφών εννοιών, όπως στις προτεινόμενες επιβαρυντικές περιστάσεις σχετικά με τη φράση: «η παράνομη δραστηριότητα προκάλεσε ή ήταν αναμενόμενο να δημιουργήσει σημαντικά οικονομικά οφέλη ή να εξοικονομήσει σημαντικά έξοδα, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο»¹⁵⁵ (άρθρο 8 υπό ζ'), όπως και με τη φράση «παρεμβαίνει σε μάρτυρες ή καταγγέλλοντες» (άρθρου 8 υπό ι'), καθώς δεν αιτιολογείται ειδικώς ούτε ο τρόπος ούτε το είδος της

¹⁵⁵ (g) the offence generated or was expected to generate substantial financial benefits, or avoided substantial expenses, directly or indirectly;

«παρέμβασης»¹⁵⁶ που διαπράττει ο δράστης της παράνομης συμπεριφοράς. Οι παραπάνω αστοχίες της υπό πρόταση Οδηγίας πρέπει να εξεταστούν, καθώς υφίσταται κίνδυνος σημαντικής διεύρυνσης του αξιοποίνου, κατά παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας.

¹⁵⁶ (j) the offender actively obstructs inspection, custom controls or investigation activities, or intimidates or interferes with witnesses or complainants

Επίλογος

Η Επιτροπή κατόπιν της αξιολόγησης της Οδηγίας 2008/99ΕΚ, αλλά και της Οδηγίας 2005/35/ΕΚ κατέληξε σε μερικά κοινά συμπεράσματα αναφορικά με τα χαμηλά ποσοστά ανίχνευσης και αντιμετώπισης τόσο των εν γένει περιβαλλοντικών προσβολών όσο και ειδικότερα της θαλάσσιας ρύπανσης. Όπως αναλύθηκε και στα οικεία κεφάλαια, η Επιτροπή απέδωσε την ανεπάρκεια της ενωσιακής πολιτικής στην καταπολέμηση του περιβαλλοντικού εγκλήματος, μεταξύ άλλων, στην έλλειψη αξιόπιστων και ενημερωμένων στατιστικών στοιχείων, στην έλλειψη επαρκών πόρων, στην ανεπαρκή κατάρτιση και την έλλειψη εξειδικευμένων γνώσεων, στην έλλειψη ευαισθητοποίησης και ιεράρχησης προτεραιοτήτων, όπως και σε αδυναμίες στους τομείς συνεργασίας και ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των Αρχών των κρατών-μελών¹⁵⁷.

Όμως, πέραν των ανωτέρω, ο σημαντικότερος ίσως παράγοντας αποτελεσματικής αντιμετώπισης της περιβαλλοντικής εγκληματικότητας είναι αυτός της ύπαρξης πραγματικής πολιτικής βούλησης για την πάταξη των παράνομων δραστηριοτήτων σε βάρος του περιβάλλοντος και την αναγωγή του σε πρώτη προτεραιότητα.

Η μεγαλύτερη ιδιαιτερότητα του περιβαλλοντικού εγκλήματος είναι ότι οι σπουδαιότεροι και πιο επικίνδυνοι δράστες του, δεν είναι φυσικά αλλά νομικά πρόσωπα. Μάλιστα όσον αφορά τη θαλάσσια ρύπανση, το ρόλο του δράστη έχουν οικονομικοί γίγαντες, όπως πολυεθνικοί πετρελαϊκοί κολοσσοί και μεγάλες ναυτιλιακές εταιρείες. Χαρακτηριστικό, της έκτασης του φαινομένου, είναι η διαμόρφωση, κατά τη τελευταία δεκαετία, ξεχωριστού εγκληματολογικού κλάδου, εκείνου της πράσινης εγκληματολογίας (Green criminology), καθώς και ο χαρακτηρισμός των παράνομων δραστηριοτήτων που οφείλονται στη δράση των νομικών προσώπων, ως εγκλημάτων του «βρώμικου περιλαιμίου»¹⁵⁸ σε προφανή συσχετισμό με εκείνα του «λευκού περιλαιμίου».

¹⁵⁷ SWD (2020) 259 final (28.10.2020). Evaluation of Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law.

¹⁵⁸ Ruggiero, V., South, N. (2010). *Green Criminology and Dirty Collar Crime*. Critical Criminology 18(4). 251-262. Διαθέσιμο στο:

www.researchgate.net/publication/225897381_Green_Criminology_and_Dirty_Collar_Crime

Οι μεγάλες καθυστερήσεις που παρατηρήθηκαν στα περισσότερα κράτη μέλη στην ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών Οδηγιών 2005/35/EK και 2008/99/EK, αποδεικνύει στην πράξη, πέραν των οποίων άλλων ζητημάτων, την έλλειψη πολιτικής βούλησης στη καταπολέμηση του περιβαλλοντικού εγκλήματος. Χαρακτηριστική είναι επίσης η εντονότατη αντίδραση της Ελλάδας, της Κύπρου και της Μάλτας (κρατών με έντονη ναυτιλιακή δραστηριότητα και ευνοϊκό νομοθετικό πλαίσιο για τις ναυτιλιακές εταιρίες) στην υιοθέτηση τόσο της Οδηγίας 2005/35/EK όσο και της Απόφασης-Πλαισίου 205/667/ΔΕΥ.

Είναι σαφές πως το πρόβλημα της περιβαλλοντικής καταστροφής λόγω της κλίμακας των αποτελεσμάτων της, αλλά και της διασυνοριακής διάστασης του, δεν δύναται να αντιμετωπισθεί αποτελεσματικά μόνο από τα κράτη-μέλη, καθιστώντας αναγκαία την νομοθετική παρέμβαση του ενωσιακού νομοθέτη. Μόνο, η Ε.Ε. έχει το πολιτικό, θεσμικό και οικονομικό εκτόπισμα, προκειμένου να επιβάλλει το απαιτούμενο υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος. Το μόνο που, βεβαίως, ζητείται είναι πραγματική βούληση προς τούτο.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βασιλειάδης, Ν. (2015). *Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος*. Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. 379-381
- Βασιλειάδης, Ν. (2022). Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι: *Περιβάλλον, ενότητα IV - Άρθρο 6 Ν 4037/2012*, 541
- Γιαννακούλα Α. (2014). Η ανάπτυξη του ουσιαστικού ποινικού δικαίου στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η προσέγγιση των ορισμών των εγκλημάτων και των ποινών στο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, Διδακτορική Διατριβή. ΑΠΘ. 136.
- Δημάκης, Α. (2003). Η ποινική ευθύνη της εταιρίας: Σύγχρονα Ζητήματα Εταιρικής Ευθύνης. Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικολόγων. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. 221 επ.
- Κόττας, Β. (2022). *Η ποινική ευθύνη ρύπανσης από τα πλοία σύμφωνα με την Οδηγία 2005/35/EK , όπως ενσωματώθηκε με τον Ν 4037/2012*. ΠοινΔικ (8/9). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. 1153
- Κωστάρας, Α. (2012). *Ποινικό Δίκαιο: Έννοιες & Θεσμοί του Γενικού μέρους*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 493
- Λίβος, Ν. (2009). *Ευθύνη των επιχειρήσεων και των διοικητών τους για οικονομικά εγκλήματα: ένα παράδειγμα σύγχρονου σχεδιασμού του ποινικού δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. Σύγχρονες εξελίξεις του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά συνεδρίου 2009, Αθήνα 2010
- Μανωλεδάκης, Ι. (1996, Νοέμβριος 8-9). σε Μανωλεδάκης, Ι. Χαραλαμπίδης, Αρ.: *Προβλήματα της συμμετοχής στο έγκλημα*. 2η επιστημονική συνάντηση των

τομέων Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών των Πανεπιστημίων
Θεσσαλονίκης και Θράκης

- Μανωλεδάκη, Ι. (2005). Ποινικό Δίκαιο: Επιτομή Γενικού Μέρους (7η έκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα. 232 επ.
- Μοροζίνης, Ι. (2020). Περιβάλλον ΙΙΙ: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (Τόμος 3ος). Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 37
- Παπαϊωάννου Μ. (2012), *Το πρόβλημα της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων-επιχειρήσεων: δογματική ανάλυση και αναζήτηση ενός εναλλακτικού μοντέλου*. Διδακτορική Διατριβή. ΑΠΘ. 227.
- Παпанεοφύτου, Α. (2012, Δεκέμβριος). Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μία κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. 155 επ
- Παпанεοφύτου, Α. (2012). *Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 171
- Παпанεοφύτου, Α. (2016). *Ποινικό Δίκαιο του Περιβάλλοντος στην Ελλάδα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 222
- Παύλου Σ.(2004, Νοέμβριος). Το Ποινικό Δίκαιο και οι «Αποφάσεις-Πλαίσιο» της Ε.Ε. ΠΧρ (11/2004). 974 επ.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ελ. (2009 Οκτώβριος). *Ποινική καταστολή της θαλάσσιας ρύπανσης: Η μεταφορά της Οδηγίας 2005/35/ΕΚ στο ελληνικό δίκαιο*. Διαθέσιμο στο: <https://nomosphysis.org.gr>
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ελ. (2009). *Θαλάσσια Ρύπανση από πλοία, Οι αποφάσεις του ΔΕΚ και η σημασία τους για το ποινικό δίκαιο*. Ποινική Δικαιοσύνη (2/09). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. 199

- Τσιρίδης, Π. (Νοέμβριος 2009). Η Προστασία του Περιβάλλοντος μέσω του Ποινικού Δίκαιου στην Ευρώπη και η επικείμενη προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας. Διαθέσιμο στο: <https://nomosphysis.org.gr>

- Τσιρίδης, Π. (2020 Απρίλιος). *Η εσφαλμένη νομολογιακή αντιμετώπιση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες ως εμπίπτουσας στο άρθρο 8 ΠΚ. novanriminalia* (τεύχος 9/20). 4 (παρ.2).

- Τσιρίδης, Π. (2007). *Η ποινική δικαιοδοσία των παράκτιων κρατών μελών της ΕΕ επί αδικημάτων θαλάσσιας ρύπανσης*. σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη (τόμ. 2/ 07). Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα. 677 επ.

- Τσόλκα Ο. (2012 Δεκέμβριος 12). *Εισήγηση στην ημερίδα που διοργάνωσαν από κοινού το Ευρωπαϊκό Κέντρο Περιβαλλοντικής Έρευνας και Κατάρτισης του Παντείου, ο ΔΣΑ και η Ελληνική Εταιρεία Δικαίου του Περιβάλλοντος, με αντικείμενο "δικαστική προστασία του περιβάλλοντος και ευθύνη από περιβαλλοντικά ζημιά"*. Πρακτικά Συνεδρίου, Διαθέσιμο στο: <http://www.ekepek.gr>

- Τσόλκα Ο. (2015). «*Ne bis in idem*» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων για την «αυτή παράβαση»: Μια σύνθετη προβληματική εν μέσω «διασταυρώσεων» της ΕΣΔΑ με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. Ποινικά Χρονικά, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 625.

Ξενόγλωσση

- Colantoni L., Sarno S., Bianchi M. (2022, Μάιος). *Fighting Environmental Crime in Europe. An Assessment of Trends, Players and Action*, AMBITUS Report on environmental crimes in the EU-27, Rome: Italian International Affairs Institute, 20
- Faure, M. (2017). *The revolution in environmental criminal law in Europe*. Virginia Environmental Law Journal, 35, 321.
- Grasso, G., Sicurella, R., Scalia, V. (2015). Articles 82-86 of the Treaty on the Functioning of the European Union and Environmental Crime. Study in the framework of the EFFACE research project. Catania: University of Catania.
Διαθέσιμο στο:
https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_ECtHR%20and%20Environmental%20Crime/index.pdf
- Hecker, B. (2009). *Die Europäisierung des deutschen Umweltstrafrechts*. Tübinger Rechtswissenschaftliche Abhandlungen. Mohr Siebeck, 275 επ.
- Klip, A. (2009). *European Criminal Law: An Integrative Approach*. Intersentia.
- Mitsilegas, V., Giuffrida, F. (2017). *The Role of EU Agencies in Fighting Transnational Environment Crime. New Challenges for Eurojust and Europol*. In: Brill Research Perspectives in Transnational Crime. p. 38.
Διαθέσιμο στο: <https://qmro.qmul.ac.uk/xmlui/handle/123456789/19401>
- Pereira, R. (2008). On the legality of the Ship-Source Pollution 2005/35/EC directive: the Intertanko case and selected others. *European Energy & Environmental Law Review* 17 (6), 372-383
- Ruggiero, V., South, N. (2010). Green Criminology and Dirty Collar Crime. *Critical Criminology* 18(4). 251-262.